

Խմբագրական

Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՅ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Հայ դպրոցը հայեցի գոյութեան ու գոյատեւման խարիսխն է՝ Մայր հայրենիքի մէջ թէ՛ Սփիւռքի տարածքին: Անով կը պայմանաւորուի հայ հասարակական, ընկերային, մշակութային, եկեղեցական, քաղաքական, ազգային-հաւաքական կեանքը: Անով կը պայմանաւորուի հայ յաջորդական սերունդներու գալիքն ու ապագան, մասնաւորաբար հայրենիքէն հեռու, աշխարհասփիւռ հայազաղութներուն մէջ:

Ներկայիս, մամուլին մէջ եւ ամենուր կը հնչէ ահազանգը հայ դպրոցներու փակման տակաւ աճող թիւին, եւ եղերերգութիւն մը ծայր կու տայ, առանց խորանալու եւ սերտելու թէ արդեօ՞ք ի՞նչ են պատճառները այս տխուր եւ ազգակործան երեւոյթին: Զաղքենիական հոգեբանութիւնը, շուկայիկ մտածելակերպը, օտարամոլութիւնը, գործնապաշտութիւնը, թե՛ կան այլ հիմնական պատճառներ եւս, որոնք կը մղեն ծնողները՝ իրենց զաւակները վստահելու օտար դպրոցի, դպրոցներու ուսումնառութեան, մոռնալով հայ դպրոցի Մեսրոպեան առաքելութիւնը, անոր հայակերտումի եւ հայապահպանման էական դերակատարութիւնը:

Բնաւ հարց կու տա՞նք, թէ այսօր հայ դպրոցը կը լրացնե՞ մանկավարժական մտքի պահանջած պայմանները, ուսուցման եղանակի նորագոյն տուեալները, աշակերտ-աշակերտ, աշակերտ-ուսուցիչ, ուսուցիչ-ծնողք առողջ փոխյարաբերութեանց պահանջները, եւ մանաւանդ՝ ինքնուրոյն մտածող, վերլուծող, պատասխանատու, գիտակից եւ պայքարող հայ մարդ պատրաստելու ատակ միջավայրի մը տուեալները...:

Իրականութեան մէջ, ներկայիս հայ դպրոցը կը դիմագրաւէ լրջագոյն խնդիրներ՝ դաստիարակութեան, մանկավարժական մօտեցումի, ուսուցման եղանակի, սորվելու ընթացքի, դասագիրքերու եւ ասոնց յարակից կարելոր բնագաւառներէն ներս:

Այս հարցերը ինծի կը յուշեն՝ միջազգային համբաւ ձեռքբերած, յայտնի մանկավարժ Դոկտ. Բերկրուհի Սըվաճեանի կարելոր մէկ սրտացաւ դիտարկումը՝ տարիներ առաջ, ինչ կը վերաբերի ընդհանրապէս հայ աշակերտին: Արդարեւ, ան ցաւով պիտի արձանագրէր, որ վերջինիս մօտ անչափ ակներեւ էր բացակայութիւնը, ընդհանրապէս, խորը վերլուծող, քննող ու քննադատող մտքին:

Արդարեւ, չի բաւեր պետական քննութեանց մէջ բարձր յաջողութեան արդիւնքներ ձեռքբերել, չի բաւեր դպրոցին մէջ ունենալ նորագոյն համակարգիչներու սարքեր եւ այլ արհեստագիտական նորութիւններ, եթէ մանկավարժը կամ ուսուցիչ-դաստիարակը չքաջալերէ եւ չմղէ աշակերտը ինքնուրոյն մտածելու, վերլուծելու, քննարկելու եւ նոյնիսկ քննադատելու, բանավիճելու յոյժ կարեւոր յատկանիշներու մշակումին եւ դրսեւորման: Այս ուղղութեամբ, հայ դպրոցը կը կաղայ, դժբախտաբար, չունենալով ընդհանրապէս մանկավարժական մտքի իրաւ մասնագետներ, ոչ ալ հայկական այնպիսի դասագիրքեր, որոնք մրցունակ ըլլան օտար դասագիրքերու հետ: Ի վերջոյ, «Ճառին պէտք է գիտութեան բերրի հողը, որ սակայն բարի աւիշով լեցնէ ծառը, բարի պտուղներ տայ», ինչպէս կը նշէ յայտնի մանկավարժ, այդ բնագաւառի բազմաթիւ գիրքերու հեղինակ Պօղոս Գեորգեան:

Տակաւին, հայ դպրոցը դեռեւս չկրցաւ յաղթահարել հատուածական մօտեցումները, հատուածական բարդոյթները, որպէսզի կարենայ համահայկական լայնահորիզոն մտածողութեամբ, համահայկական տեսլականով թրծել մատղաշ սերունդները, կարենայ մէկը միւսին նկատմամբ ճիշդ եւ յարգալիր վարուեցողութիւն մշակել, ինչ որ էապէս պիտի ներագդեր դպրոցին ամողջ մթնոլորտի մը ձեւաւորման:

Մարդ, առաւել եւս հայ մարդ պատրաստելը բարձրագոյն պատասխանատուութիւն է, ուր հաւատարիմ պիտի մնալ Մեսրոպեան 1600-ամեայ դպրոցի աւանդութեան, որ կը խտանայ սա երկու խորիմաստ տողերուն մէջ՝ «Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զիրատ, Իմանալ զբանս հանճարոյ»:

Ճանաչողութիւնը հիմքերու հիմքն է կրթութեան: Անկկա կ'ենթադրէ մասնաւորաբար՝ խորապէս հաղորդ դառնալ հայ ինքնութեան, հայ մշակոյթին ու պատմութեան, հայ արժէքներու համակարգին, վերիմաստաւորել ու վերարժեւորել զանոնք՝ բաց, քննական ու վերլուծական միտքով, ոչ՝ գոցաբանական եղանակով, հարցադրելով ի՞նչը, ինչո՞ւ...: Նման ճանաչողութիւնը՝ հայագիտական առարկաներ իւրացնելէ անդին, հայ ըլլալու ետքիւնը ճանչնալ ու ապրիլ է միաժամանակ, տեսակ մը առաքինութիւն, ինչպէս պիտի հաստատէր յոյն մեծ փիլիսոփան՝ Սոկրատեսը, արձանագրելով՝ «Ճանաչողութիւնը առաքինութիւն է»:

Այսօր հայ դպրոցը պիտի վերանայի իր ուսումնակրթական մտածողութիւնը, իր կրթական ծրագիրը եւ զայն մատուցելու եղանակը, իր դասագիրքերն ու մանկավարժական միտքը, վերանորոգէ՝ հայակերտումի իր առաքելութիւնը լաւագոյնս ի կատար ածելու գործելաոճը, որպէսզի հայ մարդ պատրաստելու գերիխնդիրը չճգուի պատահականութեան, այլ դառնայ մասնագիտական լայն քննարկումի առարկայ:

Բայց այս բոլորին հետ զուգընթաց, հայ ծնողաց մօտ պիտի արթնցնել ճշմարիտ փափաքը՝ իրենց զաւակները վստահելու հայ դպրոցին: Այս ուղղութեամբ, կարեւոր է հարցախոյզ մը

կատարել եւ իմանալ թէ իրենք ի՞նչ կը սպասեն հայ դպրոցէն, թէ ո՞րը թերացած է ան: Միտքերու եւ տեսակետներու փոխանակումէն անպայմանօրէն կը շահի հայ դպրոցը, կը շահին նորահաս եւ գալիք սերունդները:

Ներկայ բարդ ժամանակներու մարտահրաւերներուն դէմ յանդիման, հայ դպրոցը պիտի կարենայ նոր սերունդին մօտ մշակել հետեւեալ կարելորագոյն յատկանիշները.

-Համահայկական լայնախոհ, լայնահորիզոն մտածողութիւն ու տեսլական, հայ ու համամարդկային հոգեմտաւոր արժէքներու իւրացման հետ զուգընթաց:

-Հարցադրելու, քննելու, վերլուծելու մտածողութիւն:

-Ճիշդ տրամաբանելու գիտական մօտեցում:

-Ստեղծագործական միտք:

-Խոր ինքնաճանաչումը հայ ըլլալու՝ համաշխարհայնացման եւ համահարթեցման քառսին մէջ:

-Պատասխանատուութեան բարձր գիտակցութիւն, պայքարի կամք եւ ինքնավստահութիւն:

Եւ այս բոլորը թրծել՝ կիրառելով մանկավարժական խոր հմտութիւն, ուսուցման ճիշդ եղանակ, դաստիարակութեան ճիշդ մօտեցում: Եւ այս բոլորէն գերիվեր, բնականաբար, սեր ու հաւատք ունենալ հայ մատղաշ սերունդին, հայ դպրոցին եւ անսակարկ նուիրում անոր հայակերտումի առաքելութեան:

Պիտի ըսուի վստահաբար որ այս բոլորը կ'ենթադրեն հսկայական ծախսեր, լաւագոյն մասնագիտական եւ որակեալ մարդուժը ներգրաւելու գծով: Հոս կու գայ Համասփիւռքեան Կրթական Հիմնադրամ մը ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը: Հայ մարդը, եթէ հայ մնացած է ան, պիտի չզլանայ իր լուման ներդնել այս կենսական ու ճակատագրական նպատակին, քանզի ինչպիսին է հայ դպրոցը, նոյնպիսին կ'ըլլան ազգն ու հայրենիքը:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

ԿԻՊՐԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՀՀ ՍՓԻՒՌԻ ՆԱԽԱՐԱՐ ՏԻԱՐ ՄԽԻԹԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հինգշաբթի, 26 Յուլիս 2018-ին, կ.ե. ժամը 6:00-ին, Նիկոսիոյ Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, կայացաւ հանդիպումը ՀՀ Սփիւռքի Նախարար Մխիթար Հայրապետեանի եւ կիպրահայ համայնքի ներկայացուցիչներուն միջեւ: Նախարարին կ'ուղեկցէր Յունաստանի եւ Կիպրոսի մօտ ՀՀ դեսպան Տիար Ֆատէյ Չարքըճեան: Կիպրահայ համայնքը կը ներկայացնէին՝ Պետական Ներկ. Տիար Վարդգէս Մահտեսեան, Նիկոսիոյ հոգեւոր հովիւ Տէր Մովիկ քիւյ. Հապէշեան, երեսփոխանական, կուսակցական, կրթական մարմիններու ներկայացուցիչներ, խմբագիրներ եւ այլք:

Իր բարի գալուստի խօսքին մէջ, Երեսփոխանական ժողովի ատենապետ Տիար Յակոբ Պոհճէլեան շեշտեց Էական անհրաժեշտութիւնը Հայաստան-Սփիւռք կապերու վերամիացման, ինչ որ տասնամեակներ շարունակ չէր կայացած ըստ արժանւոյն, ըսաւ ան, եւ յոյս յայտնեց որ Նոր Հայաստանի կառավարութիւնը եւ Սփիւռքի Նախարարութիւնը մասնաւորապէս պիտի կարենային իրականացնել զայն, քանզի մեր ոյժը մեր միասնականութեան մէջ է, ընդօժեց ան: Ան նաեւ անդրադարձաւ որ Սփիւռքի Նախարարը Նախարարն էր շուրջ տասը միլիոն հայութեան եւ այդ հանգամանքովն իսկ ամբողջովին կը տարբերէր միւս Նախարարներէն:

Տիար Մխիթար Հայրապետեան արձանագրեց հիմնական այն երեք պատճառները, որոնց համար ան կը գտնուէր Կիպրոս այս օրերուն: Առաջինը՝ Հայաստան-Յունաստան-Կիպրոս եռակողմ յուշագրի շրջանակներէն Ներս կայացած համաձայնութեան հանգրուանային ստորագրումն էր: Երկրորդը՝ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը մօտէն տեսնելու խնդիրն էր եւ երրորդը՝ կիպրահայ համայնքի հետ հանդիպումն էր: Ան ընդհանուր գիծերով ներկայացուց Սփիւռքի Նախարարութեան աշխատանքներու ռազմավարութիւնը, որ պիտի ըլլար այսուհետեւ փոխ-շահաւէտ ձեւաչափով, նկատի ունենալով նաեւ սփիւռքի կրթական, հայապահպանման բազմապիսի կարիքներն ու պահանջները: Յարգելի Նախարարը Նոյնպէս շեշտեց միասնականութեան խիստ կարեւոր անհրաժեշտութիւնը եւ ամէն տեսակի պառակտումներէն եւ բաժանումներէն վեր ելլելու հրամայականը, որպէս մէկ միացեալ ազգ մտածելու եւ գործելու գերխնդիրը, նկատելով նաեւ որ սփիւռքը՝ Նոյնիսկ մէկ եւ միեւնոյն համայնքին մէջ իսկ, բազմաշերտ, բազմերանգ ու բազմազան էր: Նախարարութեան վերաբերմունքը պիտի ըլլար անխտրական բոլոր հատուածներուն, հոսանքներուն եւ դաւանանքներուն հանդէպ, նշեց ան: Նմանապէս, ան գնահատանքով անդրադարձաւ այն բարձր վարկին, զոր կիպրահայ համայնքը կը վայելէր Կիպրոսի Նախագահին եւ

կառավարութեան մօտ եւ շէշտեց որ կիպրահայ համայնքի վայելած առանձնաշնորհումները երեւոյթ էին համայն սփիւռքի մէջ:

Բազմաձայն զրոյցի շրջանակներէն ներս, ներկաներէն շատեր տարբեր հարցումներ ուղղեցին Նախարարին ինչ կը վերաբերի՝ Կիպրոսի համալսարանին մէջ հայագիտական ամպիոն մը հիմնելու, Մելգոնեան կրթական հաստատութեան վերաբացումին, տարբեր կառոյցներու հետ համագործակցութեան խնդիրներուն: Նախարարը բաց միտքով եւ իրատեսական մօտեցումով սպառնիչ պատասխաններ տուաւ իրեն ուղղուած հարցումներուն, անգամ մը եւս շէշտելով Հայաստան-Սփիւռք փոխադարձ կապերու ճիշդ ռազմավարութիւն մշակելու կարելորագոյն խնդիրը, ճիշդ հասկնալով Սփիւռքի կարիքները եւ համապատասխան լուծումներ գտնելով: «Մեր մօտեցումն ու վերաբերմունքը սփիւռքին ամբողջովին փոխուած պիտի ըլլայ», շէշտեց ան:

Նախարարը նաեւ այցելեց Նարեկ վարժարանն ու եկեղեցին, անակնկալ հանդիպում ունեցաւ «Քայլ առա տուն» ծրագրին վերջերս մասնակցած Նարեկի շրջանաւարտներուն հետ, խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Նշենք մասնաւորապէս որ Միխիթար Հայրապետեան այցելած է նաեւ «Մելգոնեան» կրթական հաստատութիւն: Արդարեւ, Յուլիս 25-ին ան այցելած է «Մակեդոնիտիսսա» ռազմական յուշահամալիր եւ ռազմական գերեզմանատուն, ծաղկեպսակ գետեղած է, յարգանքի տուրք մատուցելով 1974-ին թրքական ներխուժման հետեւանքով զոհուած Յոյներու եւ Կիպրացիներու յիշատակին:

Այնուհետեւ, Նախարարը այցելած է նաեւ ՀԲԸՄ-ի Նիկոսիոյ ակումբը եւ «Մելգոնեան» կրթական հաստատութիւն, ուր ՀԲԸՄ-ի կեդրոնական վարչութեան անդամ Վազգէն Եաքուպեանի ուղեկցութեամբ շրջած է հաստատութեան մասնաշէնքերը, ծանօթացած է փակման պատճառներուն ու այս հարցին մէջ ՀԲԸՄ-ի դիրքորոշման: Նախարարը հանդիպում ունեցած է նաեւ Նախկին մելգոնեանցիներու հետ, ծանօթացած է անոնց մտահոգութիւններուն, դիտարկումներուն ու կարծիքներուն:

Կը մնայ Նախարարին սրտանց մաղթել արդիւնաւետ, բարօք աշխատանք՝ Հայաստան-Սփիւռք կապերու սերտացման, անոնց նոր որակ ու մակարդակ տալու կարելոր եւ դժուարին առաքելութեան:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

Սփիւռքի նախարարը հանդիպում ունեցաւ նաեւ Կիպրոսի Հանրապետութեան նախագահ Նիկոս Անաստասիատիսի հետ

Հանդիպման կը մասնակցէին նաեւ Կիպրոսի նախագահի Արտերկրեայ և հոլմանիտար հարցերով յանձնակատար Ֆոտիս Ֆոտիոն, Յունաստանի արտաքին գործերու նախարարի տեղակալ Տերենս-Նիկոլաոս Բուիքը, Եգիպտոսի ներգաղթի նախարար Նապիլա Մաքրամը:

Նախագահի կողմէ իօսք գնաց Հայաստան-Կիպրոս-Յունաստան և Կիպրոս-Յունաստան-Եգիպտոս եռակողմ ձեւաչափերու զարգացման և կարեւորութեան մասին:

Մասնակիցները նշեցին, որ Հայաստան-Յունաստան-Կիպրոս-Եգիպտոս նոր քառակողմ հանդիպումը ալ աւելի կը նպաստէ բարեկամ պետութիւններու միջեւ յարաբերութիւններու ամրապնդման:

Յօդուածներ

ՄԵԾ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆԻՉՆԵՐԸ

Դոկտ. Աբել Քինյ. Մանուկեան

"The only thing necessary for the triumph of evil is for good men to do nothing."

«Չարի յաղթանակին համար միակ անհրաժեշտ բանը այն է, որ բարի մարդիկ ոչինչ ընեն»:

Անգլոիրլանտացի գրող Էտմընտ Պըրքին (Edmund Burke 1729–1797) կը վերագրուի առկայ գրութեանս վերոյիշեալ բնաբանը, որ արձանագրուած է Սարայելոյի ցեղասպանութեան թանգարանի ելքին մօտ գտնուող պատերէն մեկուն վրայ: 1995 թուականի Յուլիսին Սրեպրենիցայի մէջ իրագործուած ցեղասպանութիւնը ներկայացնող մասնագետները Պըրքի այս ազդու պատգամը դիտումնաւոր կերպով տեղադրած են թանգարանի ելքին, որպէսզի այցելուները հոն ներկայացուած սահմնկեցուցիչ վաւերագրութիւններու ցնցող տպաւորութեան տակ անդրադառնային ու գէթ պահ մը համոզուէին, որ չարը պարզապէս բարիին բացակայութիւնը չէ, այլ առաւել եւս անոր անտարբերութիւնն է չարութեան կործանարար ուժերուն դէմ:

Վիեննայի համալսարանին մէջ ուսումնառութեանս տարիներուն ներկայ գտնուած էի աւստրիացի ականաւոր բժիշկ, հոգեբան եւ անձնասպանութեան կանխարգիլման ուսումնասիրութեան կեդրոնի հիմնադիր Էրվին Ռինկելի մէկ բովանդակալից եւ ուսանելի դասախօսութեան, որուն մէջ ան, ի միջի այլոց, կ'ընդգծէր, թէ քաղաքական չարիքը իր վտանգաւոր սկիզբը կ'առնէ այն պահուն, երբ արժանաւոր քաղաքացիներ վախի կամ այլ հանգամանքներու բերումով կը զլանան դրսեւորելու իրենց քաղաքացիական իրաւունքը՝ գործօն եւ վճռական «ո՛չ» ըսելու չարութեան ստինքէն սնանող բռնատիրութեան եւ անոր ներկայացուցիչներուն: Օրուան դասախօսը համոզիչ փաստերով կը վկայէր, որ Գերմանիոյ Նացիոնալսոցիալիստական շարժումը, Զիթլերի գլխաւորութեամբ, արագ թափով անվերահսկելի եւ անզուսպ դարձաւ, որովհետեւ հասարակութեան մէջ շատ քիչերը պատրաստ գտնուեցան ատենին անոր դէմ համապատասխան կեցուածք ցուցաբերելու կամ ունենալու քաղաքացիական քաջութիւն դրսեւորելու գիտակցութիւն: Ընդհակառակը, հասարակութեան ճնշող մեծամասնութիւնը ինքզինք գերազանցապէս նոյնացուց հիթլերական բռնակալութեան հետ եւ անվերապահօրէն զօրակցեցաւ անոր հզօրացումին՝ առանց կանխատեսելու անոր չարաբաստիկ եւ աշխարհակործան հետեւանքները:

Մահաբեր վտանգը սկիզբ կ'առնէ այն ժամանակ, երբ հակառակորդ նկատուող անձ մը, հաւաքականութիւն մը կամ փոքրամասնութիւն ներկայացնող ժողովուրդ մը դիտաւորեալ կը պիտակաւորուի թերազնահատող, նուաստացնող կամ անուանարկող որակումով մը,

զորօրինակ՝ «իրեայ», «Էրմենի», «գնչու», «նեգր», «կեաւուր», «ծայթ», «հերձուածող», «հերետիկոս», «աղանդաւոր», «պաւղիկեան», «թոնդրակեան», «սորոսական», այս եւ նման բազմաթիւ այլ վարկաբեկիչ գնահատականներով: Խտրականութիւնը մահաբեր զէնք մըն է բոլոր անոնց դէմ, որոնք ընկերային հասարակական կեանքէ պարտադրաբար կ'արտաքսուին՝ ըլլայ այդ իրագործուած պետական քաղաքական, թէ եկեղեցական ծրագրով: Խտրականութեան ենթարկելը առաջին քայլն է յետագայ ամենաճանր ու ոճրային յանցագործութիւններուն:

«Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն» մեծահռչակ վեպի վերջաբանին մէջ Լեւ Թուսթոյ իր գլխաւոր հերոսներէն Փիեր Պեգուխովի մենախօսութեամբ կ'արտայայտէ հետեւեալ շատ պարզ թուացող, բայց իմաստային իր գործնական տարողութեամբ այնքան կարեւոր եզրակացութիւնը. «Բոլոր մտքերը, որոնք հսկայական հետեւանքներ կ'ունենան՝ միշտ պարզ են: Իմ ամբողջ միտք բանին այն է, որ եթէ անարգ եւ վատ մարդիկ իրարու հետ միանալով ուժ կազմեն, ուրեմն ազնիւ մարդիկ նմանապէս պետք է միեւնոյնը ընեն: Ահա՛ այսքան պարզ է»:

5 Յունիս 1989-ին մեր աչքերուն առջեւ պարզուեցաւ քաղաքացիական կեցուածք դրսեւորող անհատի մը աներեւակայելի հերոսութիւնը: Ոչ ոք կրնար պատկերացնել, որ վտիտ եւ դիւրաբեկ անձ մը կրնար գերակայ բռնութեան դէմ այդքան հզօր ուժ արտայայտել՝ առանձին կանգնելով ու արգելափակելով թանկային ամբողջ շարասիւնի մը յառաջխաղացքը՝ Փեքինի Թիանանմեն հրապարակին վրայ: Քաղաքացիական արդարացուած անհնազանդութեան այս ուսանելի միջադէպին իսկոյն վերահասու դարձաւ ամբողջ աշխարհը՝ անդրադառնալով, որ ընդամենը ոչնչութիւն թուացող անհատ մըն ալ կրնայ գերակշռող անհամեմատ ուժերու դէմ կեցուածք դրսեւորել:

Իհարկէ, ոչ պակաս հիացմունքի մը զգացումը կ'առթէ միջազգային հանրութեան մէջ իրաքցի լրագրողին՝ Մունթազար ԱլՉայիտիի ընդվզումը, որ 14 Դեկտեմբեր 2008-ին, մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին, համարձակեցաւ յաջողաբար իր գոյգ կօշիկները նետել աշխարհի գերհզօր պետութիւնը հանդիսացող Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Ճորձ Պուշի ուղղութեամբ՝ յայտարարելով. «Այս մէկը ողջերթի համբոյրը թող ըլլայ, շո՛ւն: Ասիկա այրիներուն, որբերուն եւ այն բոլորին կողմէ է, որոնք Իրաքի մէջ սպաննուեցան»: Բնականաբար, արաբ ժողովուրդին, մասնաւորաբար իրաքցիներուն համար կօշիկով յարձակումի մը թիրախ դառնալը վարկաբեկման սոսկալի ցուցանիշ մըն է: Վիճայարոյց փաստերով մեկնարկուած իրաքեան պատերազմի, հազարաւորներու ողբերգութեան եւ համատարած կործանումի դէմ բողոքի այս անզօր թուացող անհատին արարքը դարձաւ ամբողջ արաբական աշխարհի հպարտութեան խորհրդանիշը:

Երկիր մոլորակին վրայ գոյութիւն ունի ոչ մէկ ուժ, ըլլայ ան քաղաքական թէ կրօնական, որ կարենայ ընդմիշտ թաղել ճշմարտութիւնը, իսկ անարդարութիւնն ու բռնատիրութիւնը վերածել երկարաժամկետ եւ մնայուն կարգավիճակի մը: Մեր կեանքի վճռորոշ պահերը երբեք կանխամտածուած կամ ծրագրուած չեն: Ճիշդ առիթը, ժամանակի իսկական պահանջքը եւ յարմարագոյն միջավայրը կը ծնանին օրուան ակնկալուած հերոսը: Բաւական է, որ հանրային կեանքի թէկուզ լուսանցքը գտնուող հպարտ քաղաքացի մը կամ եկեղեցւոյ շուշան ստուերին մէջ կքած աղօթարար քրիստոնէայ մը բողոքի անկեղծ եւ արժանահաւատ ձայն բարձրացնէ ընկերային անարդարութիւններու կամ մաքուր կրօնի չարաշահումին դէմ, որպէսզի ներհակ ուժերու սուտի եւ բռնութեան վրայ հիմնուած այդ ամբողջ համակարգը, ինչքան ալ հաստաբեւտ ըլլան անոր պարիսպները, մէկ օրէն միւսը

խորտակուի: Ահաւասիկ, այս անհատներն են, որոնք պատմութիւն կը կերտեն եւ կը դառնան լուսատու ճրագ եւ ուղեցոյց՝ ներկայ եւ գալիք սերունդներուն:

Մարդիկ սովորաբար կը զօրակցին ուժեղին, ինչ փոյթ, եթէ արդարը դառնայ ոտքի կոխան: Չկայ ակնկալ վտանգաւոր բան, քան ամբոխը եւ զայն յանցագործութիւններու տրամադրող ամբոխավարները: Չկայ ակնկալ մեծ գռեկութիւն, քան՝ ռամկութիւնը: Այնքան հեշտ է լիաթոք եւ գռեկօրէն պոռալ՝ «Յիսուսին ի խա՛հ», ուրեմն ի՞նչ նշանակութիւն ունի, եթէ սուրբ մը պիտի խաչուի, երբ անհատներուն եւ հաւաքականութեան շահը գերազանցապէս այդ կը պահանջէ: Ի վերջոյ՝ «Աւելի օգտակար է մեզի, որ մէկ մարդ մեռնի ժողովուրդին համար, եւ ամբողջ ազգը չկորսուի» (Յովհ. 11, 50), եզրակացուցած էր Կայիափա՝ գնահատելով շահու յարաբերութեան գերակշռող կողմը: Արդի ընկերութեան մէջ, դժբախտաբար, առաջնահերթ չեն հոգեւորբարոյական սկզբունքները, թելադրող դարձած է անձնական առաւելութիւններ ձեռք բերելու, հետաքրքրութիւններ ու շահեր ապահովելու հոգեբանութիւնը, իսկ անոնք, որոնք համակերպողներու եւ քծնողներու փաղանգէն դուրս են, ընդամենը երազկոտներ կամ իրատեսութենէ զուրկ որակուող խեղճութիւններ են:

Յետեւաբար, որո՞ւ է պետք հպարտ քաղաքացին. արդեօք նախընտրելի չէ՞ն հպատակները: Զաղաքական իշխանութիւններու սոյն գործելաոճը որդեգրելով՝ կրօնական հաստատութիւններու վերնախաւը նոյնպէս կը նախընտրէ ունենալ կոյր հաւատացեալներու եւ ենթականերու զանգուած մը, քան գիտակից անդամներէ կազմուած հաւաքականութիւն մը, որ իբրեւ բաղկացուցիչ մէկ մասը իր հեղինակութեան՝ կը գործէ ժողովրդավարական սկզբունքներու վրայ հաստատուած օրէնքով ու կը դառնայ գործօն ներկայութիւն իր վարչական կեանքին մէջ: Զաղաքական եւ կրօնական հեղինակութիւնը պետք է հիմքէն դէպի վեր բարձրանայ, այսինքն՝ ժողովուրդէն փոխանցուի իշխանութեան կամ վստահուի եկեղեցւոյ դեկավարութեան, եւ ոչ թէ հակառակը՝ ան իբրեւ միջոց օգտագործուի սեփական ժողովուրդը կամ հաւատացեալներու դասը ճնշելու համար:

Ժողովրդավարական զարգացած երկիրներուն մէջ հեղինակութիւնը կը տարածուի բոլոր քաղաքացիներուն վրայ. իւրաքանչիւր ոք իր ընտրական իրաւունքով եւ ազատ խօսքով մաս կը կազմէ հաւաքական հեղինակութեան՝ նպատակ հետապնդելով ամենուն բարօրութիւնը, կրթութեան եւ աշխատանքի ապահովումը: Բռնատիրութիւնը սակայն կը ներկայացնէ բրգածել, կեղրոնաձիգ համակարգ մը, ուր հեղինակութիւնն ու ուժը գազաթէն դէպի վար կը պարտադրուի, եւ զայն կարենալ կիրարկելու եւ պահպանելու համար կը բազմանայ ոստիկաններու թիւը, կը տարածուի լրտեսական ցանցը, իսկ քաղաքացիներու ամբողջական վերահսկողութիւնը կը դառնայ ներքաղաքական անհրաժեշտութիւն: Նման համակարգով գործող կրօնական հաստատութիւն մը, ինչքան ալ անոր ակունքները սուրբ ըլլան, այլասերելով՝ իսկոյն կը վերածուի կրօնապետութեան: Այս պարագային կրօնը չի ծառայեր իր վարդապետական երկնաւոր սկզբունքներուն՝ հաւատացեալը առաջնորդելով դէպի փրկութիւն: Ան չ'ազատագրէր հաւատացեալի հոգին՝ ընկերային հասարակական եւ տնտեսական կեանքի յարաբերութիւններուն մէջ այլազան մտահոգութիւններու բեռին տակ ընկճուածութենէ զայն հովուելով դէպի բարոյական ազատագրութիւն: Ան չի մաքրեր, չի սրբեր՝ օրհնութեամբ օծելով հաւատացեալ մարդու հոգին, որպէսզի ան առաքինութեամբ լեցուած, սիրոյ ճոխութեամբ եւ արդարութեամբ զօրացած՝ կարենայ ապրիլ քրիստոնէական բարձր կեանքը: Այսպէս, կրօնապետ մը քարընկէց մը հեռու չէ այն բիրտ եւ աշխարհիկ բռնապետներէն, որոնք բիւրաւոր քաղաքացիներու ողբերգութեան, հաւատաւոր մարդոց գայթակղութեան եւ ազնիւ ընտանիքներու քայքայման պատճառ հանդիսացած են:

Հայաստանի ազգային-եկեղեցական կեանքի ոգեւորիչ եւ ստուերոտ նորագոյն իրադարձութիւններուն հետեւեցանք մէկ կողմէն գոհունակութեան անկաշկանդ խայտանքով, միւս կողմէ՝ սրտատրոփ եւ անկեղծ մտահոգութեամբ: Թաւշեայ յեղափոխութիւնը պալատական մակերեսային ու սահմանափակ իշխանափոխութեան մը յեղաշրջումը չիրականացուց երկրին մէջ, այլ վերջին քսան տարիներուն կուտակուած անարդարութիւններուն դէմ զսպանակուած համաժողովրդային բողոքի հօգոր ձայն մը հնչեցուց, որ մեր պատմութեան մէջ անտարակոյս պիտի ունենայ անկիւնադարձային եւ դարակազմիկ նշանակութիւն: Հանրապետութեան ամբողջ տարածքով մտայնութիւն մը փոխուեցաւ, նոր հոգեբանութիւն մը կերտուեցաւ անհատ քաղաքացիներու անձնական, նաեւ հաւաքական գիտակցութեան մէջ: Յեղափոխութեան յաջողութիւնը ինքնավստահութեան համոզումով ներշնչեց ընկերային կեանքի լուսանցքը մղուած նոյնիսկ վերջին հայաստանցին, որ «եթէ ուզեմ, ուրեմն բան մըն ալ ես կրնամ փոխել», կամ «եթէ ուզենք, միասնաբար կը հասնինք մեր ծրագրերու իրագործման նպատակին»:

Մինչ այդ, փլուզող վարչակարգին հետ սերտաճած եկեղեցւոյ վերնախաւը գրեթէ երկու տասնամեակէ ի վեր նմանապէս պատճառ դարձած էր ներքին դժգոհութիւններու կուտակումին: Գրաւոր եւ բանաւոր դժգոհութեանց ելոյթներ կը մնային ապարդիւն, ցորչափ եկեղեցւոյ վերնախաւին գրաւոր եւ անգիր փոխադարձ պայմանաւորուածութեամբ թիկունք կը կանգնէր պետական իշխանութիւնը, ու յաճախ ձիգ մկաններ ցոյց տալով՝ կը միջամտէր նաեւ հոն, ուր միանգամայն դուրս էր ոչ միայն իր հանգամանքէն, այլ նաեւ պետականքաղաքական եւ իրաւական դաշտէն, զորօրինակ՝ ներեկեղեցական հարցերուն, ընդհուպ երկարելով իր «ամենագոր» բազուկը մինչեւ իսկ հայ սփիւռքի համայնքայինկրօնական տարածքին վրայ:

Թաւշեայ յեղափոխութեան ալիքը իրական յոյսի երաշխիք մը փոխանցեց նաեւ այն շրջանակներուն, որոնք առկայ էին եկեղեցւոյ ծոցին մէջ եւ, իրենց սրտին խորքը, հաշտ չէին ձեւով մը կայսերապապական այն մտայնութեան հետ, որ պետութիւն եւ եկեղեցի սերտաճումով գոյացած էր եկեղեցւոյ վերնախաւին մէջ: Ընդոծին ծնունդ առաւ «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» շարժումը, որ իսկութեան մէջ բողոք մըն էր ուղղուած Մայր Աթոռի ծայրագոյն ղեկավարի անձին դէմ, որուն կը վերագրուէին առկայ դժգոհութեան գոյառման դրդապատճառներն ու վերջին պատասխանատուութիւնը՝ անոր իրաժարականին կտրուկ պահանջքով:

Այստեղ ինծի իրաւունք կը վերապահեմ մեր եկեղեցւոյ ծայրագոյն ղեկավարին մասին անձնական կարծիք չարտայայտել, նաեւ տեղին չեմ գտներ հոս իր հասցէին ուղղուած բազմաթիւ մեղադրանքները գնահատել: Բայց զիս կը հետաքրքրէ «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» այս բողոքի շարժման դէմ այն հակազդեցութիւնը, որ շղթայագերծուեցաւ յաջա Մայր Աթոռի եւ կաթողիկոսամետ որոշ եպիսկոպոսներու: Անշուշտ գնահատելի է նախանձայուզութիւնը շատերուն, բայց անընդունելի են երկու կողմերէն ալ դրսեւորուած ներհակ պայքարի փաստացի ծայրայեղութիւնները: Գոնէ եպիսկոպոսներու որոշակի շրջանակէ մը կ'անկնկալուէր Ս. Աւետարանի եւ քրիստոնէական ոգիին համապատասխան կամ ուղղակի Քրիստոսի սիրոյ վարդապետութեան սկզբունքներէն բխող վերաբերմունք մը, որ պիտի ըլլար իրենց առաքելաւանդ գործունէութեան եւ սիրոյ ծառայութեան մասին արժանահաւատ վկայութիւն մը:

Այդպէս չեղաւ սակայն: Եղբայրսիրութեան, ներողամտութեան, հանդուրժողութեան, հակառակորդ կողմին հետ կառուցողական եւ արդիւնաւետ երկխօսութիւն մը ստեղծելու

փոխարէն, անոնք վարուեցան ոչ թէ քրիստոնէական իրենց բուն իսկ կոչումին՝ մաքուր հաւատքին քրիստոսաւանդ պատգամով, այլ բնութեան եւ ֆիզիկայի նիւթոնական ՝ «ազդում»ի դէմ ջղուտ «հակազդում» մը իրագործելու սկզբունքով: «Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման» մովսիսական հին օրէնքը Զրիստոս փոխարինեց Իր Անձին յաւիտենական պատարագումով, եւ այդ ամբողջանուէր ինքնագոհողութեան ընդմէջէն համայն մարդկութեան փոխանցեց Իր սիրոյ վարդապետութեան աստուածային նոր պատուիրանը՝ «Սիրեցէ՛ք զիրար, ինչպէս ես ձեզ սիրեցի, որ՛ք ալ զիրար սիրեցէք» (Յովհ. 13, 35):

Արդարեւ, սերն է առաքինութեանց մայրը: Ամբողջ քրիստոնէական կրօնը հաստատուած է այս եզակի, հիմնարար եւ արարչագործ սկզբունքին վրայ: Սեր, առաքինութիւն, առանց որոնց անիմաստ պիտի դառնար ամէն ինչ: Սերն է, որ կ'իմաստաւորէ աղօթքն ու ծեսը, նաեւ՝ մարդկային յարաբերութիւնները: Առանց սիրոյ աղօթքը նոյնիսկ պիտի վերածուէր դատարկ եւ իմաստազուրկ մենախօսութեան մը, իսկ մարդկային յարաբերութիւնները՝ տաղտկալի եւ ամուլ սովորութեան մը: Հարկ կա՛յ յիշեցնելու Պօղոս առաքեալի հնչեցուցած քրիստոնէական սիրոյ մասին իմաստալից «երգ երգոցը», ուր կ'ըսէ.

«Եթէ խօսիմ մարդոց լեզուները եւ հրեշտակներունը, բայց սեր չունենամ, կը նմանիմ պղինձի մը, որ կը հնչէ, կամ՝ ծնծղաներու, որ կը դօղանջեն: Եւ եթէ մարգարեութիւն ընելու շնորհ ունենամ եւ հասկնամ բոլոր խորհուրդներն ու ամբողջ գիտութիւնը, եւ եթէ ունենամ ամբողջ հաւատքը՝ մինչեւ իսկ լեռները տեղափոխելու չափ, բայց սեր չունենամ, ոչինչ եմ: Եւ եթէ իմ ամբողջ ունեցուածքը տամ աղքատներուն եւ իմ այս մարմինը մատնեմ այրուելու, բայց սեր չունենամ, ոչ մէկ օգուտ կ'ունենամ: Սերը համբերող է, քաղցրաբարոյ է. սերը չի նախանձիր, չ'ամբարտաւանար, չի գոռոզանար, անվայել վարմունք չ'ունենար, իրենը չի փնտռեր, բարկութեամբ չի գրգռուիր, չար բան չի խորհիր, անիրաւութեան վրայ չ'ուրախանար, այլ կ'ուրախանայ ճշմարտութեան վրայ. ամէն բանի կը դիմանայ, ամէն բանի կը հաւատայ, մշտապէս յոյս կը տածէ, ամէն բանի կը համբերէ: Սերը երբեք չ'անհետանար. թէ մարգարեութիւններ ըլլան՝ պիտի չքանան. թէ լեզուներ՝ պիտի լռեն. թէ գիտութիւն՝ պիտի անցնի. քանզի հիմա մասամբ գիտենք եւ մասամբ կը մարգարեանանք: Իսկ երբ գայ կատարեալը, մասնակին կ'անհետանայ: [...] Բայց արդ, կը մնան ասոնք երեքը՝ հաւատքը, յոյսը, սերը. եւ ասոնցմէ մեծագոյնը սերն է» (Ա. Կորնթ. ԺԳ, 1–13):

Բաց աստի, քաջ պիտի յուսայի, որ մեր եպիսկոպոսաց համար թերեւս շատ անելի խօսուն եւ իրենց պաշտօնն ու կոչումը ուղղորդող ճշմարիտ կարգախօս մը եղած պետք է ըլլար Ս. Ներսէս Շնորհալի հայրապետին հոգեթով «Առաւօտ լուսոյ» շարականին՝ «Սէր անուն Յիսուս, սիրով քով ճմլեա՛ սիրտ իմ քարեղէն» խօսքերը: Այդպէս չեղաւ, եղո՛ւկ, այլ բրտութեան չափանիշ դարձաւ նիւթոնեան վերոյիշեալ ազդեցութեան եւ հակազդեցութեան օրէնքը, մինչդէռ իրենց մօտ որպէս հոգեւորբարոյական անխախտ սկզբունք տիրապետող պետք է ըլլար Յիսուսի օրէնքը՝ ինչպէս աստուածային մեղսաքաւիչ սերը ինծի հետ, նոյնպէս ես Զեզի հետ յարաբերութիւնը՝ խարսխուած Ս. Աւետարանի համամարդկային եւ քրիստոնէական սիրոյ, ներողամտութեան, անյիշաչարութեան եւ քաւող գթութեան վրայ: Ի վերջոյ, ներել կարենալը զօրեղ եւ կայուն նկարագրի տեր մարդոց գործ է, որուն համար ալ Յիսուս, անկախ մեղքի որակէն ու չափէն, կը պատգամէ՝ եօթանասունեօթն անգամ ներել (Մատթ. ԺԸ, 2135): Արդարեւ, ներել չկամենալը ոչ մէկ արդարացում ունի:

Քրիստոնէական բարձրագոյն բարոյագիտութիւնը կը թելադրէ, թէ մեղաւոր մը իրաւունք չունի իրեն նման այլ մեղաւոր մը պատժելու. Աստուած է, որ կը դատէ եւ ո՛չ՝ մարդը:

Հոգեւորբարոյական այս կեցուածքին պերճախօս ցուցմունքը Յովհաննու աւետարանին մէջ շնացող կնոջ պատմութեամբ կը դրսեւորուի արիւնկզակ փարիսեցիներուն դէմ. «Ով որ անմեղ է, թող առաջին քարը նետէ» (Յովհ. Ը, 111):

Ամենեւին չէի կրնար հաւատալ, որ եպիսկոպոսներէն ոմանց վերաբերմունքը գլխապտոյտ պատճառող «վերամբարձ ոտնահարութիւն»ներով եւ «վայրաքարշ մեղկութիւն»ներով այնքան հեռուները կրնար երթալ, որ անոնք իրենց երկնակարկառ դիրքերէն միջնադարեան արիւնալի հաւատաքննութիւնները յիշեցնող պաշտօնական բանադրանքներ եւ նզովքներ պիտի սահմանէին այլախոհներուն դէմ: Ո՞րք ենք, ո՞ր դարու մէջ կ'ապրինք, երբ համայն աշխարհն ու մարդկութիւնը հսկայաքայլ, աներեւակայելի յառաջդիմութիւններ կը նուաճէ: Ուրկէ՞ ձեզի այդ «օգոստոսափառ» եւ «վեհագոր» յաւակնոտութիւնը՝ միջնադարեան խաւարամտութեան յետադարձ մը պարտադրելու մեր եկեղեցական կեանքին մէջ: Եւ ամենասահմոկեցուցիչը այն է, որ մեր մամուլն ալ, մասնաւորաբար՝ սփիւռքահայը, մասնակիօրէն գտնուելով կուսակցական որոշ շրջանակներու ազդեցութեան եւ ֆինանսական հակակշռին տակ, առանց հարցաքննելու կամ վերատեսութեան ենթարկելու տխուր փաստը, կը զօրակցի անոր՝ տրամադրելով իր լայն եւ հանդիսաւոր էջերը որոտացող նզովքներուն եւ բանադրանքներուն:

Թեպէտ միջնադարեան կանոնական, ծիսական ժողովածուներու՝ Մաշտոցի, Նոյնիսկ Պատարագամատոյցին մէջ՝ Նիկիական հանգանակէն ետք, առկայ են նզովքի բանաձեւեր, բանադրանքներու եւ սահմանուած խիստ պատիժներու օրինակներ, սակայն, այս բոլորով հանդերձ, պէտք է անհրաժեշտօրէն նկատի ունենալ, որ անոնք կազմուած են՝ ժամանակի պահանջներու, լեզուամտածողութեան եւ աշխարհընկալման համաձայն: Յաւիտենական ճշմարտութիւններու շտեմարանը Սուրբ Գիրքն է, իսկ աւանդութիւնը անհրաժեշտաբար յարափոփոխ երեւոյթ է: Բոլոր դարերու ընթացքին եկեղեցւոյ սուրբ հայրերը կանոնաձիսական ոլորտներու մէջ կատարած են փոփոխութիւններ՝ մեկնելով ժամանակի թելադրանքէն:

Բաց աստի, դարերու հոլովոյթին եկեղեցւոյ դաշտին մէջ ոչ միայն աճած է բարի ցորենը, այլ անոր հետ նաեւ որոմը: Ուստի՝ անպայմանօրէն պէտք է զատորոշել սրբազան աւանդոյթը, այն սովորոյթներէն, որոնք միանշանակ ժամանակավրէպ եւ վնասակար են այսօրուայ եկեղեցական կեանքի առողջ զարգացման համար: Բնականաբար, մենք պարտաւոր ենք հետեւելու սուրբ հայրերու օրինակին, վերանայելով, լրացնելով, եւ մեր դարաշրջանի ուրոյն կնիքը ձգելով այդ ժառանգութեան վրայ, նաեւ աւելի հարստացնելով եկեղեցական աւանդութիւնը, զայն փոխանցելով յաջորդ սերունդներուն: Տուեալ պարագային, որքանո՞վ է «աւանդական» եւ օգտակար պարզապէս կրկնել միջնադարեան այլեւ իմաստագրկուած բանաձեւերը, որոնք թէեւ իրենց ժամանակի համար խիստ կարեւոր համարուած են, սակայն, այսօր ամենեւին հասկնալի եւ ժամանակահունչ չեն ներկայ կեանքի ու աշխարհընկալման հետ: Առաւել եւս անոնցմէ շատեր խորքին մէջ Նոյնիսկ համատեղելի չեն Յիսուսի վարդապետութեան, Լերան քարոզի ոգիին եւ Ս. Աւետարանի բուն պատգամին հետ:

Այստեղ հարկ է նկատի ունենալ նաեւ այլ զգայուն հարց մը, թէ արդե՞օք Արեւելեան Հին Ուղղափառ Եկեղեցին, որուն գլխաւոր անդամներէն մին է Հայց. Առաք. Ս. Եկեղեցին, իր սահմանած նզովքներով ու բանադրանքներով իսկապէս նկատի ունեցած է ուղղակի անձը, թէ անոր քարոզած մոլար վարդապետութիւնը : Արեւելեան Հին Ուղղափառ Եկեղեցին կը

խոստովանի, որ Ամենասուրբ Երրորդութեան անունով, Զրիստոսի մահուան եւ յարութեան խորհուրդին մէջ մկրտուած, եւ Անոր մեղաքաւիչ մարմնի ու արեան հաղորդութեամբ փրկութեան կոչուած, նաեւ Ս. Զոգոյն երկնառաք շնորհներով օժտուած իւրաքանչիւր քրիստոնէայ անձ որդեգրուելով արարիչ Աստուծմէ՝ կը դառնայ անդամ քրիստոնէական մայր եւ Ս. Եկեղեցիին: Այս հոգեւոր որդեգրութիւնը, այլ խօսքով՝ եկեղեցւոյ անդամակցութիւնը անքակտելի եւ, իր Էութեան մէջ, անկործանելի բնոյթ ունի, հետեւաբար այն աստուածային իրաւունք է եւ կը պատկանի Անոր խորախորհուրդ տնօրինումներուն եւ ոչ թէ կ'ենթարկուի մարդկային իշխանութեան կամ քմահաճոյքին: Որքան ալ եկեղեցական կանոններուն, ձեռնադրութեան մաշտոցներուն եւ շարականներուն մէջ հերետիկոսաց կամ հերձուածողաց անուններ կը յիշուին, այդ անուններուն տակ, – անձամբ հակուած եմ ենթադրելու, – ոչ թէ ուղղակի անձը, այլ անոր քարոզած հերետիկոսական ուսմունքն է որ կը հերքուի, կը դատապարտուի, կը նզովուի կամ կը բանադրուի՝ անոր դէմ ջատագովելով քրիստոնէական հաւատքի բարձրագոյն ճշմարտութիւնները:

Անձ անիծել, նզովել կամ բանադրել՝ հակաքրիստոնէական, չըսելու համար հակամարդկային բարբարոսութիւն մըն է: Եւրոպան ի՛նչ արիւնահեղութիւններ տեսաւ, տառապանքներու մէջ որքան գալարեցաւ, մինչեւ որ լուսաւորութեան դարով ի վերջոյ կրցաւ իր ուսերէն թօթափել կաթոլիկ եկեղեցւոյ հաւատաքննութեան յանցագործ հաստատութիւնը (officium inquisitionis կամ sanctum officium), որ հինգ հարիւր տարի շարունակ բիւրաւորներու ողբերգութեան եւ անարգ մահուան պատճառ դարձած էր: Վտանգաւորը, այո՛, ամենասարսափելին այն է, որ եթէ այսօր մեր մէջ նման հաւատաքննութեան մը հնարաւորութիւնը ըլլար, այդ նզովող եւ բանադրող եպիսկոպոսները «Նոր Զայաստան, Նոր հայրապետ» բողոքի շարժման բոլոր ղեկավարները հաւատաքննութեան ճարճատուն խարոյկին վրայ կը բարձրացնէին. այո՛, գուցէ այդ ոճիրն ալ կը գործէին:

Վերջին տարիներու ընթացքին միջազգային հանրութեան մէջ Զոմմեական Կաթողիկէ Եկեղեցին ցնցող բազում լուրջ խնդիրներ բարձրացան, որոնց պատասխանատու հետեւանքներուն բերումով Պենտիկոստ ԺՁ. Նոյնիսկ «տիեզերական քահանայապետութեան Աթոռ»էն հրաժարեցաւ: Այսուամենայնիւ, Վատիկան ոչ ոք նզովեց, ոչ ոք բանադրեց, ոչ ոք եկեղեցական հաղորդութենէ զրկեց, այլ վճռապէս ջանաց յանցաւորները իրենց եկեղեցական պաշտօններէն խստիւ առկախել (suspension): Այս գործառնոյթը եկեղեցւոյ կանոնական դրուածքին մէջ առկայ իրաւական դրոյթ մըն է եւ ոչ թէ գործուած յանցանքը կոծկելու, իսկ յանցաւորները չքմեղացնելու փորձ: Բոլոր պարագաներուն, ցորչափ որ յանցանքը չունի աստուածաբանական/աւանաբանական հիմք՝ ուրիշ պատժամիջոց կը նախադրէ, բայց ամենեւին ոչ՝ աղանդաւորական հալածանք, ճեզուիտական հաւատափորձութիւն, հերետիկոսական խարուկահանդէս, վիճակորսութիւն կամ դիւահանութեան ծիսակարգ:

Բացարձակապէս պիտի չաւակակիմ «Նոր Զայաստան, Նոր հայրապետ» բողոքի շարժման հետ ինքզինքս Նոյնացնել, ո՛չ ալ այստեղ պիտի ուզեմ ինքնակոչ դատապաշտպանի մը դերով հանդէս գալ, այլ պարզապէս պիտի արձանագրեմ հետեւեալ փաստը, որ եկեղեցական ընդվզումի այս շարժումը «հերետիկոս» կամ «աղանդաւոր» կոչուելու ոչ մէկ աստուածաբանական կամ դաւանաբանական հիմք ունի: Ան եկեղեցւոյ հաւատքի բացարձակ ճշմարտութիւններուն հակասող վարդապետական խոտոր ոչ մէկ թեզ ունի՝ խարանուելու վտանգաւոր միջնադար բուրող գարշահոտ աղուեսադրոշմով մը: Անոր

անհնազանդութիւնը ունի առաւելագոյնս գուցէ «կանոնական» բնոյթ եւ աստիկա արդարացուած է, ինչպէս արդարացուած պիտի ըլլար քաղաքացիական որեւէ անհնազանդութիւն, եթէ ունենար համապատասխան հիմք կամ արժանահաւատ դրդապատճառներ:

Հայաստանեայց Առաք. մեր Մայր եւ Ս. Եկեղեցին հիմնովին մերժած է պապական անսխալականութեան վարդապետութիւնը՝ համոզուած ըլլալով, որ մարդ արարածը, անկախ իր ունեցած պաշտօնէն, միշտ սխալական է, համաձայն Ս. Աւետարանի՝ «Ո՛վ իցէ մարդ, որ կեցցէ եւ ոչ մեղիցէ» անսուտ վկայութեան: Անսխալականութիւնը ուղղակի անմարդկայնութիւն է: Ոչ ոք լուսապսակով կը պտըտի՝ ո՛չ վեղարին վրայ, ո՛չ ալ վեղարին տակ, ընդհուպ մինչեւ այն վեղարները, որոնք ադամանդակուռ խաչով զարդարուած են: Հետեւաբար, անձեռնմխելիութիւն գոյութիւն չունի մեր եկեղեցւոյ դրուածքին մէջ: Եկեղեցւոյ պաշտօնեութիւնը, ամենաբարձրէն մինչեւ ամենախոնարհը, հաշուետու է նախ Աստուծոյ, ապա հայ ժողովուրդին առջեւ, որ իրեն վստահած է ծառայելու այդ հոգեւոր պաշտօնն ու հեղինակութիւնը: Եկեղեցւոյ կալուածին մէջ հեղինակութիւնը միայն ծառայական է եւ չի կրնար ըլլալ ինքնանպատակ՝ բիրտ ուժ կիրարկելու, ճնշելու, պարտադրելու, հալածելու, ընկճելու, ազատագրելու, նզովելու, բանադրելու, եկեղեցւոյ մայրական գորովագութ ծոցէն հեռացնելու իմաստով: Հայ հաւատացեալը իր հաւատքը ժառանգած է իր ազգի, տոհմի եւ ընտանեաց ջերմեռանդ միջավայրէն, իր աղօթամրմունջ ծնողաց սրբակրօն անանդութենէն, եւ ոչ թէ ինքզինքին աստուածային ստորագելիներ վերագրող եպիսկոպոսապետի մը քսակէն, որ իրաւունք վերապահէ քմահաճօրէն Հայ Եկեղեցւոյ հաղորդութենէն կամ առաքելականութենէն զրկելու ունէ հայ հաւատացեալ կամ համայնք:

Եկեղեցւոյ մեծագոյն հայրերէն Ս. Օգոստինոսի կը վերագրուի հաւատացեալ ժողովուրդին ուղղուած այս խորիմաստ արտայայտութիւնը. «Ձեզի հետ միասնաբար քրիստոնեայ եմ, ձեզի համար եպիսկոպոս եմ, բայց չեմ ուզեր առանց ձեզի երկինք բարձրանալ»: Այս կարգախօսը կոչումնաւոր եւ օրինակելի ապրելակերպը պետք է ըլլար մեր եպիսկոպոսներուն եւ ոչ թէ «որդիք որոտմանց» անսանձ եւ անվերահսկելի նախանձայնութեան գործելաոճը՝ ըլլալու «պապէ աւելի պապական» կամ «աւելի թունդ քան գինիէն դարձած քացախը»:

«Կենցաղ եկեղեցականաց՝ գիրք աշխարհականաց», այսինքն՝ եկեղեցականներու ապրելակերպը պետք է աշխարհականներու համար կեանքի ուղեցոյց հանդիսանայ, վանական հին նշանաբան մըն է. արդեօ՞ք այսօր ի գօրու է ան. կրնա՞յ սա հոգեւոր սպասաւորներուն ապրելաձեւը այսուհետեւ մեզի ուղեցոյց ըլլալ:

Իրենց անձը շինծու եւ փքուն հանգամանքներով շարժել եւ խորաններէ շարունակ ինքզինքին սիրահարած նարկիզական եկեղեցի մը քարոզել՝ ոչ ոքի է պիտանի: Եկեղեցին սոսկ ազգային անկենդան յուշարձան մը չէ, այլ իր հաւատաւոր ժողովուրդին հետ ժամանակին մէջ ապրող եւ ժամանակին հետ քալող իրականութիւն մը, որ ունի հիմնական նպատակ. երաշխաւորել իր հօտին եւ անոր ամէն մի հաւատաւոր անդամին փրկութիւնը, ուղղորդել մարդը, որ ըլլայ իր աստուածադրոշմ էութեան համապատասխան, իր բարոյական կոչումին գիտակից եւ իր հոգեւոր առաքելութեան ներդաշնակ:

Բնականաբար, իւրաքանչիւր մարդ որպէս մարդ կու գայ աշխարհ իր մարդկային արժէքով, անբռնաբարելի արժանապատուութեամբ եւ անկապտելի իրաւունքով: Բայց իւրաքանչիւր

անձ աւելի՛ եւ իսկական մարդ կը դառնայ իր ապրած կեանքով, իր ըրած գործով, նաեւ աշխարհի ու մարդկութեան համար ժառանգ ձգած վկայութիւններով:

Արդարեւ, լիայոյս պիտի ուզենք ըլլալ, որ Հայաստանեայց Առաք. մեր Մայր եւ Ս. Եկեղեցւոյ եպիսկոպոսաց դասը կոպտօրէն հակազդելու, կարծի եւ անզիջող կեցուածք ցուցադրելու փոխարէն, «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» բողոքի շարժումը ընկալէ իբրեւ լուրջ քննադատութիւն մը՝ ուղղուած եկեղեցւոյ իշխող վերնախաւին դէմ, մօտակայ անցեալի եւ ներկայի բոլոր տեսակի թերացումներուն համար:

Առ այս, փոխադարձ մերձեցումի կամուրջ եւ կառուցողական երկխօսութեան հիմք պիտի դառնար նախ եպիսկոպոսաց իմաստուն եւ վեհանձն վերաբերմունքը՝

Ա. Յետս կոչելու հնչեցուած նզովքներն ու բանադրանքները, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ

հաղորդակցութենէ զրկելու արձակուած ապարդիւն վճիռները:

Բ. Հայաստանեայց Առաք. Ս. Եկեղեցին,– որ պատմականօրէն հոգեւորմշակութային

ստեղծագործական ձեռքբերումներու գերագոյն արգասիքներէն մին է հայ ժողովուրդին,– վերադարձնել իր բուն տիրոջը, այսինքն՝ հայ ժողովուրդին: Հայ Եկեղեցւոյ միակ տերը ի յերկինս Քրիստոս է, իսկ յերկրի՝ հայ ժողովուրդը: Հայ Եկեղեցին դարերուն մէջ աստուածային ներշնչումով կոփուած, տաշուած եւ յղկուած անգնահատելի ադամանոյ մըն է, որ երկնային հոգեւոր եւ անստուեր լոյսը իր մէջ կը ներառնէ եւ զայն բիւրեղապէս արտացոլելով՝ կը փոխանցէ իր ժողովուրդին: Սակայն եւ այնպէս, ամենաթանկագին ադամանոյն վրայ յառաջացած նուազագոյն բիծն անգամ կը նուազեցնէ անոր արժէքը: Հետեւաբար, եպիսկոպոսաց սեպուհ պարտականութիւնն է այդ նոյն ադամանոյն իր երկնառաք սրբութեամբ, անբիծ մաքրութեամբ, աստուածային լուսաճաճանչ փայլքով եւ կենսագործ առաքելութեամբ վերադարձնել հայ ժողովուրդին:

Գ. Շնորհիւ «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» բողոքարկող շարժման, հայութիւնը համայն անգամ մը եւս անդրադարձաւ, որ մեր հոգեւոր կեանքին մէջ առկայ է մեծ բաց մը, աւելի քան հարիւր տարիէ ի վեր քննարկուող, միշտ յամեցած եւ ցայսօր չհանգուցալուծուած խնդիր մը՝ մեր եկեղեցին բարեկարգելու, զայն ժամանակահունչ դարձնելու հրամայական պահանջքը: Սոյնը ոչ թէ պարզապէս ներեկեղեցական, այլ գերազանցապէս ազգային առաջադրանք մըն է: Այսօր ազգը, իր կարգ մը առաջնահերթութիւններու կողքին, աւելի քան երբեք պետք ունի նաեւ իր հոգեւոր մարզին՝ եկեղեցիի բարեկարգութեան, որ նուազ կարեւորութիւն չի ներկայացներ, քան իր ֆիզիքական ապահովութիւնն ու բարգաւաճումը: Առանց հոգեւորի՝ նիւթը անկենդան է, իսկ միայն հոգեւորն ալ՝ անգործական: Մին կ'ամբողջացնէ միւսը, կամ փոխադարձաբար՝ մին կը պայմանաւորէ միւսին զարգացումն ու հզօրացումը:

Եկեղեցին հայկական, ոչ միայն ազգային իմաստով, այլ միջազգային գնահատումով, արեւելեան հոգեւոր ավանդութիւններու հարուստ շտեմարան մըն է: Անոր խնկաբոյր ծոցին մէջ կը խաչաձեւուին եւ իրենց հաշտարար համադրումը կը գտնեն Աղէքսանդրիոյ այլաբանութեան թռիչքը, Անտիոքի մեկնաբանութեան ճշգրտութիւնը, Բիւզանդիոնի խորհրդապաշտութիւնը, նոյնիսկ Լատինիս Բարձր Միջնադարու մտահայեցական

դատողութիւններուն համակարգը, նաեւ Երուսաղէմի հին ծեսին ու երաժշտութեան վեհացնող գեղեցկութեան անայլայլելի դրոշմը:

Բայց զգո՛յ՛, պարզապէս գոհանալ ժառանգուածը պահելպահպանելով՝ բաւարար չէ, այլ պէտք է զայն ներկային մէջ թարգմանել, արժեւորել ու զարգացնել: Աւետարանին մէջ Յիսուսի աւանդած քանքարներու առակը լաւագոյն յարացոյցն է այս իրողութեան (Մատթ. 25, 1430): Յետեւաբար, պէտք չէ կամայ թէ ակամայ տարուիլ թանգարանային հոգեբանութեամբ եւ ենթարկուիլ պահպանողականութեան ընդարմացումին: Կառչիլ լոկ աւանդական սկզբունքներու եւ ժամանակի բնական հոսքին դէմ եւ ստեղծել պահպանողական անզիջող ուղղութիւն մը՝ նոյնիսկ վնասակար է, որովհետեւ յառաջդիմութեան կասեցումը տկարութեան եւ անկարողութեան նշան է, որ կ'անդամալուծէ եկեղեցիին աշխոյժ եւ կենսահաղորդ կեանքը ու զայն կը զրկէ մարդկային ընկերութեան մէջ կեանքը Զրիստոսի ներկայութեամբ իմաստաւորող եւ Ասոր փրկարար խորհուրդին մասին վկայութիւն տուող իր բուն նպատակէն: Ուստի, հարկ է լաւ ընկալել ժամանակի ոգին եւ ճիշդ գնահատել անոր առաջադրած հրամայականը: Սոյնը քաջութեամբ եւ իմաստուն հեռատեսութեամբ ընդունիլը հայեցակարգային առաջնահերթ կէտերէն մին պէտք է ըլլայ հայ ժողովուրդի աշխարհիկ եւ հոգեւոր առաջնորդներուն՝ նախապատրաստելով եւ մեկնարկելով հայ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան պատմական այս չափազանց նշանակալից պատեհութիւնը:

«Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» կարգախօսը ոչ միայն իբրեւ վեհագոյն նպատակ կ'առաջադրէ հոգեկիր, սուրբ, աստուածարեալ եւ ազգընտիր նոր հայրապետի մը բարձրացումը Լուսաւորչի քահանայապետական գահուն վրայ, այլ նաեւ կը պահանջէ ունենալ հոգեւոր, ծիսական եւ վարչական մարզերէն ներս հիմնապէս վերանորոգուած, ներքնապէս ու արտաքնապէս մաքրագործուած Հայաստանեայց Առաք. Ս. Եկեղեցի մը, որ մնալով հանդերձ երկրպագելի միաձնաեջ լուսոյ սուրբ խորան մը՝ պահէ իր ազգային դրոշմն ու ժողովրդավարական նկարագիրը:

Դոկտ. Աբել Զինյ. Մանուկեան

Մերձ Ի Տօնի Փոխման Սրբոյ Կուսին Մարիամու Աստուածածնի

Ժընեւ, 9 Օգոստոս 2018

Յօդուածներ

ՍԵՒՐԷՆ 98 ՏԱՐԻ ԵՏՔ, ԴԱՍՈՎԼԵԱՆ ՍՈՒՐՆ ԿԱԽՈՒԱԾ ԿՐ ՄՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎՐԱՅ

98 տարի առաջ այս օրերուն, Փարիզի մօտակայ՝ Սելրի գործարաններէն մէկուն մէջ, պատմական համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ Առաջին համաշխարհային պատերազմէն յաղթական դուրս եկած դաշնակից պետութիւններուն եւ պարտութիւն կրած թրքական կառավարութեան միջեւ: Ժողովուրդներու պատմութեան մէջ ծանօթ՝ Սելրի դաշնագրին յատկանշական յօդուածներէն մէկը այն էր, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը իբրեւ մասնակից եւ ստորագրող կողմ՝ «ՏԵ ԵՈՒՐԵ» կը ճանչցուէր խորհրդածողովին մասնակցող եւ ստորագրող բոլոր պետութիւններէն:

Սելրի դաշնագրին համաձայն, պարտութիւն կրած Թուրքիոյ պիտի մնար Պոլիսը եւ անոր շրջակայքը: Թուրքիոյ նեղուցները պիտի անցնէին միջազգային հսկողութեան տակ: Թուրքիա պիտի հրաժարէր Պուլկարիոյ, Եգիական ծովու կղզիներուն, Կիպրոսի, Եգիպտոսի եւ արաբական հողերու գերիշխանութենէն: Վերջիններս, Ազգերու Լիկայի (ՄԱԿ-ի նախատիպարը) որոշումով կը յանձնուէին Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի հոգատարութեան:

Սելրի Դաշնագրին մէջ Հայաստանին առնչուող հատուածները տեղ գտած էին 88- 93-րդ յօդուածներուն տակ: Թուրքիա, Հայաստանը պիտի ճանչնար իբրեւ անկախ եւ ազատ պետականութիւն: Երկու պետութիւնները կը համաձայնէին Տրապիզոնի, Պիթիսի, Վանի եւ Էրզրումի նահանգներուն սահմաններուն ճշդումը լիազօրել Միացեալ Նահանգներու Նախագահին եւ վաւերական ճանչնալ անոր որոշումը: Թուրքիա կ'ընդունէր Հայաստանին դէպի ծով ելք տալու Միացեալ Նահանգներու միջնորդութիւնը: Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Վուտթօ Ուիլսըն, Նոյեմբեր 1920-ին, իր յանձնարարականը ներկայացուց Երոպական պետութիւններուն: Նախագահ Ուիլսընի համաձայն, Հայաստան պիտի ստանար Վանի եւ Պիթիսի նահանգներուն երկու երրորդը, Էրզրումը՝ գրեթէ ամբողջութեամբ, Տրապիզոնի մեծ մասը, ներառեալ անոր նաւահանգիստը: Հայկական անկախ պետութիւնը պիտի ունենար 160 հազար քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն:

Ատրպէյճանի, Հայաստանի եւ Վրաստանի միջեւ սահմանային տարակարծութիւնները պիտի կարգաւորուէին երեք պետութիւններուն միջեւ ուղղակի բանակցութիւններու միջոցաւ, այլապէս՝ յատուկ յանձնաժողովի մը օգնութեամբ: Դաշնագիրը հաստատեց, որ Հայաստան, Վրաստան, Ատրպէյճան եւ Իրան՝ Պաթումի նաւահանգիստին միջոցաւ ազատ մուտք պիտի ունենան դէպի Սել ծով:

Սեւրի Դաշնագիրը կնքուած օրերուն, քաղաքական բառարանին մէջ տակաւին տեղ չէր գրաւած ցեղասպանութիւն եզրը: Դաշնակիցները՝ « զարհուրելի ոճիրներ» բնութագրութիւնը կու տային հայ ժողովուրդին դէմ կազմակերպուած եւ գործադրուած ցեղասպանութեան: Սեւրի Դաշնագիրը յատկանշական յօդուած մը բանաձեւեց այս մասին, որուն անհրաժեշտ գնահատականը չենք տուած առ այսօր.« Պատերազմի ժամանակ (խօսքը Առաջին Համաշխարհային պատերազմի մասին է), Թուրքիոյ մէջ մարդոց նկատմամբ կատարուած վայրագութիւններուն պատճառած չարիքն առաւելագոյն չափով քաւելու համար օսմանեան կառավարութիւնը կը պարտաւորուի իր եւ օսմանեան իշխանութիւններու կողմէ ցոյց տալ ամեն տեսակ աջակցութիւն՝ 1 Նոյեմբեր 1914-էն ետք անհետացած, առեւանգուած, ներկալուած եւ ազատագրուած իւրաքանչիւր ցեղի եւ իւրաքանչիւր կրօնի մարդոց որոնելու եւ ազատելու համար»: Իսկ «Պատիժներ» ենթագլուխին տակ.« Թրքական կառավարութիւնը կը ճանչնար Դաշնակից պետութիւններու իրաւունքը՝ ռազմական ատեանին յանձնելու պատերազմի օրէնքներն ու կանոնները խախտած յանցագործները, կը համաձայնէր նաեւ յանձնել այն անձերը, ինչպէս եւ անոնց կատարած ոճրագործութիւններուն մասին վերաբերող տեղեկութիւններն ու փաստաթուղթերը «... Այդ անձիք պատասխանատու են կատարուած ջարդերու համար այն ժամանակ, երբ երկիրը կը գտնուէր պատերազմական վիճակի մէջ, այն տարածքներուն մէջ, որոնք կը կազմէին թրքական կայսրութեան մասը՝ 1 Օգոստոս 1914»ին: Դաշնակիցները լիազօրուած էին ատեան նշանակել այդ անձերուն համար: Փաստօրէն Թուրքիա կ'ընդունէր Ցեղասպանութեան պատասխանատուութիւնը:

Դժբախտաբար Սեւրի դաշնագիրը մնաց թուղթի վրայ: Սուլթանական եւ քեմալական Թուրքիաները ոչ միայն մերժեցին ճանչնալ, այլ նաեւ կանխող միջոցներու դիմեցին: Մեր բոլոր դաշնակից բարեկամները, հակառակ իրենց մարդասիրական ելոյթներուն, ճակատագրական պահուն չդրսեւորեցին հայ ժողովուրդը պաշտպանելու վճռականութիւն: Սեպտեմբեր 1920-ի վերջաւորութեան թրքական բանակը յարձակողականի անցաւ: Հայկական բանակը կրեց յաջորդական պարտութիւններ:

Քեմալական Թուրքիան շահագործելով Արեւմուտքի եւ համայնավար Ռուսիոյ հակասութիւնները պահանջեց վերանայիլ Սեւրի դաշնագիրին յօդուածները:

16 Մարտ 1921-ին՝ Մոսկուայի եւ 13 Յոկտեմբերին՝ Կարսի համաձայնագիրներով որոշուեցաւ Խորհրդային Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ սահմանը: Նոյն տարուան Յունուարին, Փարիզի մէջ, Դաշնակիցներու Գլխաւոր Խորհուրդի նիստին ընթացքին, Ֆրանսա պաշտօնապէս պահանջեց վերանայիլ Սեւրի դաշնագիրը: 1921-ին, Լոնտոնի խորհրդածողովին ընթացքին « Հայկական անկախ պետութիւն» եզրը փոփոխութեան ենթարկուեցաւ « Թուրքիոյ տարածքին մէջ «Հայկական Ազգային Օճախ» ստեղծելու մասին» վերացական ձեւակերպութեան, որ Լոզանի խորհրդածողին ընթացքին ընդհանրապէս ջնջուեցաւ...:

Սեւրի դաշնագիրը, անոր նախորդող Սան Ռեմոյի խորհրդածողովը եւ յաջորդող Կարսի, Մոսկուայի, Լոնտոնի եւ Լոզանի խորհրդածողովները յստակ ապացոյց են, որ Հայաստանը կեր դարձած էր Թուրքիան սիրաշահելու՝ դաշնակիցներու եւ խորհրդային Ռուսիոյ հակամարտութեան մէջ:

Սեւրի դաշնագիրը մինչեւ օրս միջազգային ընտանիքին կողմէ կը մնայ հայկական հարցի լուծման ամենաարդար հաստատագիրը: Սեւրի դաշնագիրէն քաղելիք մեր գլխաւոր դասը

պիտի ըլլայ վստահիլ սեփական ուժերուն: Միշտ յիշենք մեծ հայասեր Եոհան Լեփսիուսի հետեւեալ խօսքերը.« Քանի տակաւին չէ լուծուած Հայկական Հարցը, անիկա Դամոկլեան սուրի նման պիտի ճօճուի Թուրքիոյ գլխուն վրայ...»:

Հայկական Հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ է զօրանալ հայրենի հողին վրայ: Կասեցնել արտագաղթը, վերականգնել ժողովուրդ-պետութիւն վստահութիւնը եւ կառուցել ընկերային արդարութեան վրայ յենած հզօր պետականութիւն:

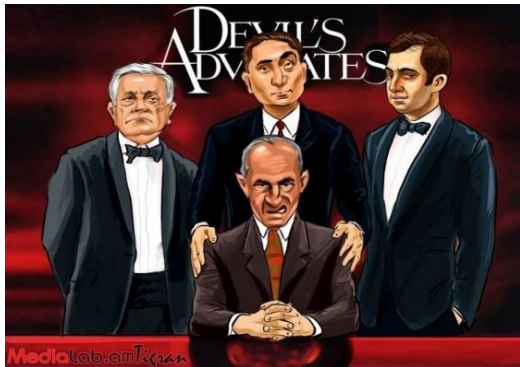
ԱՅԱՐՈՆ ՇԽՐՏԸՄԵԱՆ

Տեսակէտ

Փոսածները Անճիտելու Հրամայականութիւնը

Պարոյր Յ. Աղպաշեան,

Պէյրուք, 1 Օգոստոս 2018

Հայաստանի անկախութենէն ետք, յատկապէս երկրորդ եւ երրորդ նախագահական իշխանութիւններու շրջաններուն, ճիշդ է, հայրենիքը ունեցաւ իր իրագործումները, յառաջդիմութիւններն ու նուաճումները, բայց, նոյնքան (եւ ավելի)՝ իր ակերիչ, վնասաբեր ու գայթակղեցուցիչ կողմերը:

Բռնատիրութիւն կոչելը շատ "մեղմացուցիչ" է, ի դէմս Քոչարեանի նման վիշապի մը, որ անյազ արիւնարբութեամբ, կեղեքեց ժողովուրդը, կողոպտեց հասարակութիւնը, աղքատացուց

բնակչութիւնը, թալանեց ազգապատկան հարստութիւնները, արտագաղթի "ախոյեան" եղաւ, մէկ խօսքով՝ արդի պատմութեան մէջ դարձաւ տխրահռչակութեան մրցանշային նմոյշ մը:

Այսօր, հայրենիքն ու ժողովուրդը խողխողող եւ առեւանգող այս խաչագողը, իր աներեւակայելի իւրացումներու ու խորհրդաւոր սպանութիւններու ճամբով, ապաստան գտած ու ծուարած է իր դղեակներէն մէկուն... նկուղին մէջ:

Երկրորդ նախագահը՝ Սերժ Սարգսեան, նոյնպէս գալարուեցաւ Քոչարեանական թոհուբոհին մէջ, ժողովուրդը թշուառացնելով ու չարչրկելով, բայց, ակելի ճկուն ու դիւանագետ փորձագիտութեամբ, որովհետեւ, իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց արտաքին քաղաքականութեան վրայ, ներքին վիճակը թողքելով թափթփածութեան եւ անտարբերութեան քամիներու ոլորտներուն մէջ:

Օրին, այս բոլոր այլանդակութիւններն ու խժոժութիւնները, սահմանազանցումները եւ օրինախախտումները կը քննադատելիք, կը պախարակելիք ու կը մերկացնելիք, շինիչ ու կառուցողական դիտաւորութեամբ եւ ոչ թէ՛ աժան կամ գծուած ոճով:

Արդի՞նք.

Հալածանք եւ անուանարկում, լուտանք եւ յիշոց մեր հասցէին, այն արդարացիութեամբ (") որ մեր կատարածը հակահայրենասիրութիւն է, հակահայաստանցիութիւն է, մինչ այդպէս բարբառողներէն շատեր ոչինչ ըրած էին (են) հայրենիքի նկատմամբ, իսկ մենք, մեր

լրագրական ու գրչական միջոցներով, կը փորձէինք զգաստացնել ու բացայայտել այն վտանգները, որոնք կը սպառնային հայրենիքին:

Մենք անխախտօրէն եւ անտեղիտալիօրէն շարունակեցինք մեր ուղեգիծը, որովհետեւ կը տեսնէինք ու կը զգայինք այն ահաւոր գահավիժումները, որոնք հայրենիքը կը ձեւափոխէին ու կը բզբտէին:

Բայց, մէկ կողմէն՝ սփիռւքահայ հաճոյախօսներ, միւս կողմէն՝ հայրենական արկածախնդիրներ, զիրար ամբողջացնելու մոլուցքով ու հակկուրութեամբ, կը փորձէին հայ ժողովուրդը "կլլեցնել", թէ ամէն ինչ բնական է (կամ՝ նորմալ ա), հետեւաբար, ոչ ոք իրաւունք ունի միջամուխ ըլլալու այս սերտակցութեան մէջ, իսկ "ընդդիմադիր"ները պետք է ենթարկուին... հաշուեյարդարի:

Սակայն, այս ընթացքին, հայրենիքը կը հիւժուէր, հայրենի ժողովուրդը կը մաշէր, սակաւապետերը կը լլկէին, կարիքաւորները կը ճնշուէին, արտագաղթը կը շարունակուէր, կեանքի պայմանները կը խեղդէին բնակչութիւնը:

Իշխող դասակարգը անտարբեր եւ անփոյթ կը հետեւէր (արդեօ՞ք) այս անցուդարձերուն, դոյզն չսթափութեան զգացումով, որովհետեւ արողջովին կլանուած էր հարստահարութեամբ ու սեփականատիրութեամբ, բայց, որո՞ւ հաշուոյն, ի հարկէ՝ Յայաստանին ու հայ ժողովուրդին:

- Ռ՞վ կրնար համարձակիլ ծպտուն հանել
- Ռ՞վ կրնար հակառակիլ
- Ռ՞վ կրնար քննադատել
- Ռ՞վ կրնար պոռթկալ
- Ռ՞վ կրնար... հայիոյել

Միամտութիւն չէր, այլ՝ գերազանցապէս բթամտութիւն էր մտածել, որ մէկը, ոեւէ՛ մէկը, փորձէր այդ քայլին դիմել:

Ի՞նչ հեգնանք, Պրն. Զոչարեանը, իր նախագահական առաջին իսկ օրէն, համարեա բղաւեց.

"Իմ կուսակցութիւնս իմ ժողովուրդս է":

Բայց, ի՞նչ ըրաւ իր ժողովուրդին, բացի զայն խոշտանգելէ եւ յօշոտելէ:

Ատենին գրած ու պահանջած էինք, որ հայրենի պատկան իշխանութիւնները բերման պետք է ենթարկեն այս անուղղան, որովհետեւ իր դէմ կան թոնով ամբաստանագիրներ, իսկ իր վզին՝ քրեական փաստաթուղթեր, նաեւ անհաշուելի զաւթումներ:

Նոր իշխանութիւնները, գլխաւորութեամբ վարչապետ Նիկոլ Փաշինեանի, արդէն ձեռնարկած են նման տնօրինման արագացման գործին: Կը մնայ որ այս բոլորը յանգին արդարադատ վճիռներու:

*****

Գաղտնիք չէ, որ փտածութիւնը ողողած էր ամբողջ Հայաստանը, որովհետեւ իշխանաւորները իրենք փտած էին եւ ամէն տեղ ունէին իրենց հետեւորդներն ու գործադրողները, որոնք պարտաւոր էին այդ ուղիով ընթանալ եւ պարարտացնել իրենց մեծաւորներու քսակներն ու իրենց գրպանները:

Պարզ էր, որ այդ իշխանաւորները իւրայիններ տեղադրած էին ամենուրեք, ատոնք ըլլան պետական կառոյցներ, կառավարական ցանցեր եւ ընդհանրապէս այն աղբիւրները, որոնք յորդառատ եւ անսպառ հարստութիւններու դուռ կը բանային:

Այլապէս, այդպիսի փտածներ ինչպէ՞ս կրնային զեխ ու ցոփ կեանք վարել, պերճանքներով ու շռայլանքներով, երկրէն ներս թէ դուրս դղեակներու տեր դառնալ, առեւտրական ընկերութիւններ հիմնել եւ, անհակակշիռ սանձարձակոնութեամբ, զանոնք վերածել իրենց անբնական "ազարակ"ներուն:

Չարմանալի չէ՞ որ՝ անկախ Հայաստանի մէջ, ոչ ոք զսպուեցաւ իր կատարած ապօրինի արարքներուն համար, ոչ ոք դատուեցաւ, ոչ ոք արգելափակուեցաւ, ոչ ոք սանձուեցաւ, որովհետեւ բոլոր փտածները հովանաւորուած էին, իսկ հովանաւորեալները ստեղծած էին իրենց երկաթեայ ամրոցները, ուր ոչ ոք կը համարձակէր մուտք գործել կամ խանգարել իրենց հանգիստը, իսկ ծորակները բաց էին հոսելու եւ օգտուելու Հայաստան դրախտավայրի պուրակներէն:

Տակաւին, մինչեւ օրս, հարց չտրուեցաւ պետական այրերուն թէ իրենց աշխատավարձերով ինչպէ՞ս կրցան դառնալ միլիոնչիկ, ուրկէ՞ դիզեցին իրենց հարստութիւնը կամ իրենց կառուցած հրաշագեղ ձմեռնային, ամառնային կամ արտասահմանեան ապարանքները:

Ներկայիս, երբ հասած է ժամանակը, փտածները անկիւնաւորելու, գործող իշխանութիւններուն առաջին եւ անյետաձգելի գործը պետք է ըլլայ գրաւել կամ սառեցնել անոնց անշարժ ու շարժուն ունեցուածքները:

Ճիշդ է, այդ գործողութիւնները սկսած են թափ առնել, բայց, խուզարկութիւնները ու հետաքննութիւնները կրնա՞ն բաւարար ըլլալ, ի դէմս փտածներու կալուածներու եւ ընկերութիւններու անուանափոխութիւններուն, կեղծ ու գաղտնի պիտակներով, իսկ գողցուած գումարներու արտասահմանեան դրամատուներու մէջ զետեղման:

Իսկ անոնք՝ որոնք արդէն Հայաստանէն դուրս ապաստանած են, իրենց թալանած ու կորզուած գումարներով, անպայման ձեւն ու միջոցը պետք է գտնել, զանոնք ենթարկելու բերման ու պատասխանատուութեան, այն պահանջատիրութեամբ, որ ատոնք ապօրէն են եւ կը պատկանին ժողովուրդի այն հատուածներուն, որոնք տարիներ մնացին անտեր-անտիրական, ճգմուած ու ճնշուած:

*****

Բազմաթիւ բացայայտումներու եւ երեւումներու շարքին, յատկանշական պարագայ մըն է "Հայաստան" համահայկական հիմնադրամի գայթակղութիւնը, որ սփիւռքահայութեան համար պետք է ըլլայ զգայացունց գործողութիւն, քանի ինք բարեմտօրէն մոլծեց-տուրեց, իսկ ստացողը՝ չարամտօրէն իւրացուց-շահագործեց:

Պիտի չուզէինք զարմանալ, բայց, ստիպուեցանք զարմանալու, երբ իմացանք որ՝ հիմնադրամի գործադիր տնօրէնը՝ Արա Վարդանեան, ձերբակալուելէ, հարցաքննուելէ եւ ընդունելէ ետք յանցանքները, մէկ միլիոն դրամի երաշխաւորագիրով... ազատ արձակուած է:

"Այ քեզ բան", պիտի գոռային հայաստանցիք:

Եթէ ամէն յանցագործ պարտազանցի հետ պիտի վերաբերուի նման անհեթեթութեամբ, մտահոգուելու շատ պատճառներ կրնան ծագիլ:

Կրնա՞նք տարոսը ըսել այն խայտաբղետ "թելթօն"ներուն, որոնք հսկայական գումարներու եկամուտներ ունեցան:

Լաւ կ'ըլլայ որ այս թղթածրարին մասին ալ կատարուին պարզաբանումներ եւ յստակացումներ, առանց յաւակնութիւնը ունենալու կասկածի տակ առնելու անոր բերած նպաստին օգտակարութիւնը:

(Կար ժամանակ, երբ փափկանկատ մօտեցումներով եւ արտայայտութիւններով կ'անդրադառնայինք այս հիմնադրամի նկատմամբ վերաբերուելու չափաւորութեամբ ու ժուժկալութեամբ, քանի անոր թափանցիկութեան մէջ կային... մշուշոտ արատներ:

Ահաւասիկ, ինդրեմ, տխուր եւ անբաղձալի արդիւնքը):

Փաշինեանի նկատմամբ կայ վստահելիութեան մթնոլորտ, առաւել՝ լաւատեսութիւն:

Դժուար ու ծանր պատասխանատուութիւն ստանձնած է վարչապետը, որմէ դուրս պէտք է գայ պատուաբեր յաջողութեամբ, անկասկած:

Մեր կարծիքով, եթէ նոր իշխանութիւնը, փտածութեան դէմ իր պայքարը սկսի "գլուխ"ներէն եւ արմատախիլ ընէ զանոնք, իրանի "անդամ"ները յաջորդաբար փոկ կու գան, կը չքանան, վստահաբար:

Յամենայն դեպս, փտածութեան դէմ գնացքի ճաբորդութիւնը սկսած է, խոստմնալիութեամբ, որուն համար հայ ժողովուրդը կ'ապրի անխառն ցնծութիւն, հաւատալով որ այս է ճանապարհը ժողովրդավարութեան, բարեկեցիկութեան եւ արդարութեան:

Տեսակէտ

Գաղափարական Հարցեր

ՅԵՏ ՄԵՐԺԻ ԳԱՀԸՆԿԷՑՈՒԹԵԱՆ

ՀԵՐԹԸ ՀԱՄԱԾ Է՝ ԲԻՒՌՈՅԻՆ...

Մերթ Գ. Տերտերեան

Le Roi est mort!

Vive le Roi!

«Արքան մեռա՛ւ... կեցցէ՛՛ նոր Արքան»։ Ասիկա նշանաբանն է կուսակցութեան մը ղեկավարութեան, որ մշտական իշխանամետ է, եւ հետեւաբար՝ ան երեկ ճշմարտախօս չէր, կամ այսօր՝ սուտ կը խօսի։ Աւելի ճիշդ՝ մշտական ստախօս է... քանի որ չունի յստակ, հաստատ ընկերատնտեսաքաղաքական սեփական ծրագիր եւ միասնական, յարակցական (coherent)

աշխարհայեացք ու դիալեկտիկական մտածելաեղանակ։ Այլ ունի՝ հաւաքաբանական (eclectic) ու մշուշային (nebulous) աշխարհայեացք ու բնագանցական (metaphysical) մտածելաեղանակ ու դիցաբանական (mythological) եզրաբանութիւն, եւ միակ հաստատ եւ անզիջելի նպատակը՝ միշտ իշխանութեան աթոռին նստելու եւ իր իշխանութիւնը վերանորոգելու կամ՝ առնուազն, իշխանութեան բաժնեկից մնալու նպատակն է, անկախաբար տուեալ իշխանութեան բովանդակութենէն կամ գոյնէն, որովհետեւ՝ իշխանատենչութիւնը ինքնին ինքնաբաւ ու վսեմ նպատակ մըն է՝ իր համոզումով։ Միեւնոյն տրամաբանութեամբ, հայ կուսակցութիւն մը՝ ինքնանպատակութիւնը կ'ընդունի որպէս ինքնաբաւ ու վսեմ գաղափար (Գարեգին Նժդեհի վկայութեամբ)։ Որովհետեւ՝ իր համոզումով, ինք ընտրեալն է նախահինամութեան, որովհետեւ՝ ինք նարկիզական ինքնասիրահարեալ մըն է եւ համոզուած է, թէ՛ ի վերուստ նշանակեալ պահապան հրեշտակն է ազգին... եւ եթէ ժողովուրդը ազգին ֆիզիքական մարմինն է, իր կուսակցութիւնը ազգին ՅՈԳԻՆ է, առանց որուն՝ ազգը դիակ մըն է... (Ռուբէն փաշայի վկայութեամբ)։

Յետեւաբար, այս կուսակցութեան ղեկավարութիւնը կը կարծէ թէ իր հետեւորդները նման են Ֆր. Նիցշէի բնութագրած գերմարդու կերպարին, որ իրաւունք ունին ամէն ինչ զոհելու,– ներառեալ ժողովուրդը...–, իրենց կուսակցութեան գոյատեւումին համար, որովհետեւ՝ իրենց կուսակցութեան գոյատեւութիւնն է միայն, որ կ'երաշխաւորէ ազգին գոյատեւումը...:

Եւ այսպիսի կուսակցութեան մը ղեկավարութիւնը չի կրնար չըլլալ նաեւ՝ ընչաքանց ու դրամապաշտ... եւ չի կրնար չսերտաճիլ Հայաստանի օլիգարխներուն հետ՝ Սերժի եւ Քոչարեանի օրով... չի կրնար չըլլալ պատեհապաշտ. հեղ մը՝ Աջ, եւ հեղ մըն ալ՝ Ձախ

զիկզակելով... չի կրնար չքողարկել կուսակցութեան պառակտումը՝ Աջի իշխանութեան օրով արտաքսելով Բիւռոյի որոշումին դէմ առարկող ձախ տարրերը, իսկ Ձախի իշխանութեան օրով, արտաքսելով՝ աջ տարրերը, որքան ալ կարկառուն դէմքեր եղած ըլլան այդ տարրերը՝ երկու թելերէն ալ հաւասարապէս, որովհետեւ՝ Բիւռոն ինք կու տայ անոնց, իրենց մեծութիւնը եւ մակրութիւնը: Բիւռոյին հնազանդողները՝ մեծեր կ'ըլլան, իսկ անհնազանդները՝ մակրուք: Քանի որ Բիւռոն կը պահանջէ անառարկելի հեղինակութիւն եւ կոյր հնազանդութիւն, արտաքսապէս պահպանելու համար երեւութական միասնականութիւնը կուսակցութեան, որ կը պահպանուի նաեւ՝ երբ առարկող տարրերը գաղափարապաշտներ են, որոնք չհանդուրժելով հանդերձ Բիւռոյի վարքագիծը, իրենք՝ անաղմուկ կը հեռանան կուսակցութեան կազմակերպութենէն, հաւատարիմ մնալով իրենց երէկի պաշտած կուսակցութեան տուած ուխտին ... Բայց ոչ՝ Բիւռոյին:

Որովհետեւ՝ հաւաքաբանական ու մշուշային աշխարհայեացքով եւ պատեհապաշտ զիկզակներով Աջի եւ Ձախի միջեւ երթելեկող ու կրօնաշունչ այսպիսի կուսակցութեան մը յարելու համար կը պահանջուի՝ երկիւղած պաշտամունքի ծեսով կատարուած ուխտ մը... կուսակցական մկրտութեան խորհրդաւոր արարողութիւն մը: Մինչդէռ, քաղաքական գիտական աշխարհայեացքով կուսակցութեան յարումը կը պահանջէ լոկ՝ գիտակից յանձնառութիւն..., անդամակցելու դիմումագրով մը, պարզապէս, ոչ երդում եւ ոչ ալ ուխտել... որոնք կրօնական նուիրապետութեան մը պահանջներն են... խաչին վրայ, իսկ կրօնաշունչ կուսակցութեան պարագային՝ զինանշանին կամ զէնքին վրայ, ինչ որ կռապաշտական վերապրում է եւ կը յիշեցնէ մասոնական կամ այլ աղանդաւորական ծածկագիտական (occult) կազմակերպութեանց որդեգրած «մկրտութեան» արարողութիւնները...:

Անխտրաբար, ամէն գոյնի իշխանութեան հետ կոալիցիա կազմող ղեկավարութիւն մը՝ ուրեմն, մշտական ստախօս է, ճիշդ նմանը այն ճարպիկ չէրչճի-ին, որ կը խոստանայ. «Այսօր՝ կանխիկ, վաղը՝ ապառիկ...»: Մինչ ամէն յաջորդ օր՝ «այսօր» է, իսկ «վաղը»ն երբեք չի գար...:

Անհերթեթ թատրոնի մեծերէն մէկուն՝ անուղղայ Սամուէլ Պէքքէթի սպասած Կոտոյին նման... (Waiting for Godot):

• • •

Սակայն այսօր, կ'երեւի թէ՛ Բիւռոյի չսպասած պահը հասած է, եւ արդէն կը խօսուի յետ Սերժի գահընկեցութեան, Բիւռոյի գահընկեցութեան հերթին հասած ըլլալուն մասին, քանի որ ԱՄՆ-ի Արեւելեան եւ Արեւմտեան ափերու, Իրանի, Արցախի եւ այլ շրջաններու կեդրոնական կոմիտէները կը պահանջեն կուսակցութեան արտահերթ ընդհանուր ժողովը, քննարկելու համար Բիւռոյի վարած անխտրականօրէն իշխանամետ քաղաքականութիւնը:

Արտահերթ ընդհանուր ժողովի այս պահանջը յառաջացաւ, երբ Բիւռոն՝ դեռ երէկ Սերժի հետ կոալիցիա կազմած էր, նախապէս ալ արդէն՝ կուսակցութիւնը վերածած էր պառլամենտականի, գործակցելով՝ Գ. Հանրապետութեան վայրի դրամատիրական օլիգարխիկ համակարգին հետ, որովհետեւ՝ ընտրութիւններուն չէր յաջողած անցնիլ 5 տոկոսի «անցողիկութեան» շէմը, եւ՝ ստիպուած եղած էր խնդրելու համակարգին նեցուկը՝ 5-ի բարձրացնելու համար իր միայն 4 տոկոսը... եւ իր 5 թեկնածուներէն 7-ը զոհած էր եւ անոնց փոխարէն ընդունած՝ 2 օլիգարխներ իր ցանկին վրայ... (Իկոր Մուրատեանի

վկայութեամբ, երբ ան կը խօսեր ընտրութեանց ԱԲՍՈՒՐՏին մասին), եւ յեղակարծօրէն, յաջորդ օրն իսկ՝ դիմաշրջուելով, դարձած էր Նիկոլ Փաշինեանի գլխաւորած համաժողովրդային յեղափոխութեան կողմակից... եւ՝ Ազգային ժողովին մէջ Փաշինեանի վարչապետութեան ընտրութեան (1 Մայիս 2018), դաշնակցական պատգամաւոր Աղուան Վարդանեան քուէարկած էր Փաշինեանի ընտրութեան դէմ... եւ՝ վտարուած կուսակցութենէն: Ուրեմն, արտահերթ ընդհանուր ժողովը պիտի որոշէ թէ՛ ո՞րն է ճիշդ ընտրանքը. եթէ Փաշինեանն է՝ ամբողջ անցեալին օլիգարխիկ համակարգին հետ կոալիցիա կազմած Բիւռնոն պետք է գաղնկէջ ըլլայ...:

Որովհետեւ՝ կուսակցութեան քատրերը գէթ, հետեւած էին եւ ծանօթացած 1993-ին՝ Էդիկ Յովհաննիսեանի «Դրօշակ»ի մէջ ստորագրած «Որտե՞ղ եւք Մենք» վերնագրով լուրջ վերլուծականին, որուն մէջ ան՝ քառորդ դար առաջ, կը զգուշացնէր Գ. Յանրապետութեան օլիգարխիկ համակարգին հետ գործակցելէ եւ անոր պառլամենտին մասնակցելէ, «պառլամենտական» կուսակցութիւն դառնալէ, զայդ նկատելով՝ կուսակցութեան վախճանը, եւ մեծ կորուստ մը ազգին համար, կուսակցութեան տասնամեակներու տեւողութեան թափած բոլոր ջանքերուն միտումնաւոր վատնումն ըլլալուն պատճառով: Իսկ 20 տարիներ առաջուանէն մինչեւ այսօր՝ «Ասպարէզ»ի մէջ, անոր խմբագիրը եւ Բիւռնոյի նախկին անդամ Աթօ Պօղիկեանը յարատեւօրէն քննադատած է կուսակցութեան հայաստանեան կառոյցին իշխանամետ քաղաքականութիւնը: Եւ, Կարօ Արմենեան, «Ազդակ»ի մէջ, յաջորդական իր գրութիւններով կը քննադատէր օլիգարխիկ համակարգը եւ կը պահանջէր՝ այդ մենաշնորհեալներու դասակարգին արմատախլումը Յայաստանի մէջ...: Եւ տողերուս հեղինակն ալ՝ 28 տարիներէ ի վեր, մամուլի մէջ հարիւրէ աւելի յօդուածներով, բեմերու վրայ 25-է աւելի դասախօսութիւններով եւ 10-ի մօտ հատորներով ու գրքոյկներով, յարատեւօրէն դիմագերծած է Գ. Յանրապետութեան վայրի դրամատիրական համակարգին ապազգային եղութիւնն ու ազգակործան քաղաքականութիւնը, եւ անդադար ինչեցուցած է մարտակոչելու՝ տապալելու Գ. Յանրապետութեան համակարգը, եւ հիմնելու՝ Դ. Յանրապետութիւն, ժողովրդահայրենասիրական համակարգով...:

Տողերուս հեղինակը համոզուած է, որ կուսակցութեան արտահերթ ընդհանուր ժողովը կոչուած է՝ ոչ միայն Բիւռնոյի կազմը փոխելու, այլեւ՝ կուսակցութեան Ծրագիրը... արմատականօրէն, վերջնականօրէն հրաժարելով մաշած ու աղէտներ պատճառած իր ցարդ որդեգրած արեւմտաթրքական օրիանտացիայէն, որդեգրելով՝ արեւելառուսական օրիանտացիան, եւ հրաժարելով՝ վերջնականապէս, իր ժամանակավրէպ ու սպառած վերատեսչական (Revisionist) սիոնախմբերիալիստական կամ «բարի» դրամատիրական «սոցիալիզմ»էն... արեւմտաեւրոպական, այսինքն՝ Բ. Միջազգայնականէն, որուն անդամներէն եւ ոչ մէկ կուսակցութիւն, որ իշխանութեան հասաւ Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ՝ սոցիալիստական համակարգ հաստատեց, ոչ իսկ «բարի» դրամատիրական, այլ ընդհակառակը՝ զինակցեցաւ ու դաշնակցեցաւ կամ ենթարկուեցաւ վայրի դրամատիրական համակարգի ոստիկանապետ ամերիկեան իմպերիալիզմին, որ արդէն ներկայիս թեւակոխած է իր մայրամուտի հանգրուանին, երբ աշխարհ կ'ապրի փոխանցման շրջան մը՝ միաբեւեռ ամերիկեան աշխարհակարգէն դէպի՝ բազմաբեւեռ աշխարհակարգ, զոր կը մարմաւորեն՝ BRICS (Պրագի, Ռուսաստան, Հնդկաստան, Չինաստան եւ Հարաւային Ափրիկէ) եւ Շանկիայի Համագործակցութեան Ուխտ խմբաւորումները, որոնց տեսակարար կշիռը (specific gravity) կը ներկայացնեն՝ Փութինի Ռուսաստանը եւ ժողովրդային Չինաստանը, որոնք այսօր արդէն կը հանդիսանան ոչ միայն Եւրասիոյ, այլեւ՝

երկրագունտի երկու հսկաները... որոնք կը գտնուին իրենց վերելքի կորագիծին վրայ, մինչ Արեւմուտքը՝ ընդհանուր առմամբ, կը գտնուի իր վայրէջքի կորագիծին վրայ...:

Ուրեմն, արտահերթ ընդհանուր ժողովին միակ յուսալի, ազգապահպան ու ժողովուրդին երջանկութիւն խոստացող ընտրանքը կրնայ ըլլալ՝ հարազատ, անեղծ, իրաւ ու լիարժէք Սոցիալիզմը, Գիտական Սոցիալիզմը, ճայնակցելով իր իսկ կողմէ սկիզբները երգած երգին՝ «Սոցիալիզմին ճամբայ բացէք»...:

Որովհետեւ հարկ է լրջօրէն նկատի ունենալ ոչ միայն Արեւմուտքի մայրամուտը եւ Արեւելքի արեւածագը, այլեւ հետեւեալ նոր իրադրութիւնը, հաւանական զարգացումները իրենց հետեւանքներով, եւ այլեւ՝ երկու թելի վրայ խաղալու կամ զիկզակելու հեռանկարին չգոյութիւնը:

Փաշինեանի գլխաւորած «Ելք» կուսակցութեան յեղափոխութեան ներկայ յաղթանակի այս առաջին փուլով՝ անշուշտ դեռ չէ սպառած այս հեզընթաց յեղափոխութեան ակետած առաքելութիւնը, առնուազն, մինչեւ՝ արտահերթ երեսփոխանական ընտրութիւններուն խաղաղ կատարումն ու նոր Ազգային ժողովի մը կազմութիւնը՝ ժողովուրդին հարազատ ու ճշմարիտ ներկայացուցիչներով...: Որովհետեւ, երբ տեղի ունեցած համաժողովրդային ծառայումը յեղափոխութիւն կ'անուանենք, կը հասկնանք որ Գ. վայրի դրամատիրական ապագային, աւազակապետական եւ երկիրը հայաթափող աղիտաբեր ու անիծեալ հանրապետութեան՝ անպայման պիտի յաջորդէ ժողովրդահայրենասիրական, ընկերային արդարութեան եւ հայրենադարձութեան երջանկաբեր ու ողջունելի Դ. Զանրապետութիւնը...: Այս համոզումով, տողերուս հեղինակը, նախ՝ գրեց առաջին յօդուած մը. «Շնորհաւոր՝ Զայրութեան, Փուլն Առաջին՝ Փրկութեան» խորագրով, եւ ապա՝ երկրորդ մը. «Դ. Զանրապետութեան Ընդառաջ՝ Ֆ. Նանսէնի Դիտարկումները» վերնագրով:

Զետեւաբար, յեղափոխութեան պայքարի փուլերը դեռեւս պիտի շարունակուին, մինչեւ վերջին յաղթական փուլ, քանի որ պարզամիտ ցանկատեսութիւն է յուսալ, թէ՛ օլիգարխիկ դասակարգը չի դիմեր հակայեղափոխութեան... քառորդ դար ամբողջ արմատակալելէ յետոյ՝ երկրի տնտեսական, քաղաքական, ընկերային, ռազմական ու մշակութային կեանքի բոլոր ոլորտներուն մէջ: Այլ խօսքով՝ երկրի չորս իշխանութիւններուն. օրէնսդիր, գործադիր, դատաստանական ու տեղեկատուական իշխանութիւններուն մէջ...:

Եւ քանի որ Բիւռոյի վարած երկարատեւ իշխանամետ քաղաքականութեան հետեւանքով, կուսակցութեան ղեկավար քատրերէն մաս մը՝ անխուսափելիօրէն սերտաճեցաւ օլիգարխիկ դասակարգին հետ, այդ մասը պիտի կանգնի ասոր կազմակերպելիք հակայեղափոխութեան կողքին, ինչ որ անխուսափելիօրէն պիտի պառակտէ կուսակցութիւնը, կուսակցութեան արտահերթ Ընդհանուր ժողովի թէ՛ գումարուելուն եւ թէ՛ ալ՝ չգումարուելու պարագաներուն...: Այս պառակտումին առաջին ազդանշանը տուաւ Ադուան Վարդանեանը արդէն, երբ դեմ քուէարկեց Փաշինեանի վարչապետութեան:

Զաւանաբար, այս ստոյգ պառակտումը ակելի մեծ չափով տեղի ունենայ կուսակցութեան Զայաստանեան եւ Արցախեան կառոյցներուն մէջ, քան՝ սփիւռքեան, որովհետեւ՝ Քոչարեանի եւ Սերժի հետ իր բազարներուն ընթացքին, երեկ՝ Բիւռոն կը չարաշահէր Սփիւռքի գործօնը: Եւ այս գործօնը զօրացնելու համար էր, որ Սերժի սփիւռքեան շրջապատոյտին, Բիւռոն հրահանգեց կուսակցութեան սփիւռքեան կազմակերպութեան՝ ցուցադրել վճռական ընդդիմութիւն մը՝ Սերժի Ցիւրիխեան փրոթօքըններուն, կամ

«Ֆութպոլային» դիւանագիտութեան դէմ, երբ Սերժ կարիքը ունէր Սփիւռքի ծածկոյթին, շպարելու եւ գեղեցկացնելու կամ ընդունելի դարձնելու համար իր աւագակապետական, ապագգային համակարգը: Բայց այսօր, երբ Սփիւռքը ամբողջութեամբ ողջունեց «Ելք»ի համաժողովրդային յեղափոխութիւնը, Փաշինեան այլեւս կարիքը չունի Սփիւռքի ծածկոյթին, եւ այլեւս Բիւռնոն չի կրնար անոր մօտ շահարկել Սփիւռքի գործօնը...:

Յետեւաբար, Յայաստանի (Արեւելահայաստանի) շուրջ համահայկական միաբանութիւնը այսօր կրնայ ստեղծուիլ միայն, երբ հիմնուի հոն Դ. Յանրապետութիւնը՝ Գ. Յանրապետութեան տապանաքարին վրայ... վայրի դրամատիրական համակարգին ամբողջական արմատախլումով..., առանց սակայն մոռնալու Արեւմտահայաստանի վերականգնումին դատը, որուն հետապնդումն ու պաշտպանութիւնը՝ ճիտին պարտքն է ամէն ազնիւ հայ մարդու...:

Գ.Տ.

1 Յուլիս 2018

Պէյրուզ

Տեսակէտ

ԱԶԱՏ ԽՈՋԵՐ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅՆԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ ՅԱԿՈՒ ՊԱԼԵԱՆ

Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինեանի 17 օգոստոսի Հանրապետութեան հրապարակի տպաւորիչ հանրահաւաքի ընթացքին արտասանած ճառը վերջին տասնամեակներու ընդհանուր սահմանումով ամենուրեք զարգացող populiste քաղաքական խօսքի նմուշ մըն էր: Ոչ միայն հայկական:

Վերանկախացած Հայաստանի պետութիւնը, հայ ժողովուրդը, Հայաստան եւ սփիւռք(ներ), զգացական-յուզական երջանկացնող վիճակներէն հեռանալով՝ իմաստուն վերաբերում եւ գնահատում պէտք է ունենան երկրի եւ ժողովուրդի հարցերուն, ներկային, ապագային եւ

պատմութեան մասին, երբ շատ արագ կ'ընթանայ ժամանակը, եւ կը փոխուին յարաբերութիւնները՝ ներազգային եւ միջազգային:

Փնտռեցի populiste եզրին հայերէնը: Զգտայ: Բառարան մը պարզապէս գրած էր ՊՈՊՈՒԼԻԻՉՄ: Դիմեցի այլ լեզուներով տրուած սահմանումներու: Կ'ըսուի, թէ ան քաղաքական ամբոխավարական ձգտում մըն է՝ ժողովուրդի շահերը պաշտպանելու միտող: Նոյնիսկ գրականութեան, նկարչութեան եւ շարժանկարի արուեստին մէջ ան հետամուտ է ցոյց տալու ժողովրդական միջավայրի պատկերը: Փորձենք բաւարարուիլ ժՈՂՈՎՐԴԱՅՆԱՑՈՒՄ եզրով՝ զայն յստակօրէն տարբերելով ժՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆԵ եւ ժՈՂՈՎՐԴԱՎՈՐՈՒԹԵՆԵ, սպասելով, որ հայերէն քաղաքական բառապաշարին մէջ յայտնուի աւելի ճիշդ եզր մը՝ չբաւարարուելով ՊՈՊՈՒԼԻԻՉՄ վարձու բառով:

Ժողովրդայնացում-populisme երեւոյթը ուսումնասիրութեան առարկայ եղած է: Առաջին եզրակացութիւն մը կ'ըսէ, որ «ժողովրդայնացման քաղաքականութիւն մը կը յատկանշուի երեք հիմնական յուզումներով՝ վախը, զայրոյթը եւ մտերմութիւնը: Ան կը ներկայանայ զանազան արտայայտութիւններով՝ զգացումի, անձկութեան եւ զայրոյթի (ընդվզումի):

Ուսումնասիրողներ կ'ըսեն, որ վախը հիմնական գործիքն է ժողովրդայնացման ընթացք որդեգրած ղեկավարներու ճառին, որ կը ձգտի ստեղծել ներքին եւ արտաքին թշնամիներ՝ անոնց վրայ բեւեռելով ուշադրութիւնը, կ'օգտագործէ զգացական ազդակներ՝ յառաջացնելով մտածման եւ դատումի շփոթներ, որոնք կը կրծեն ժողովրդավարութիւնը եւ կը սահին դէպի անհանդուրժողութիւն՝ ստեղծելով սեւի եւ ճերմակի հակադրութիւն: Երեւոյթը համատարած է, կ'արտայայտուի մերժումներով՝ կրօնական, ծագման, գոյնի, ինքնապաշտպանութեան պիտակի տակ:

Եւրոպան սարսափ կ'ապրի՝ վախնալով, որ գաղթականական ալիքները կրնան արմատապէս փոխել իր աւանդական-պատմական- քաղաքակրթական-մշակութային բնակչութեան կազմի ինքնուրոյնութիւնը եւ կրօնամշակութային դիմագիծը, որուն պատճառով բնազդական ինքնապաշտպանութեան ընթացք մը կայ, որ կը բեւեռովի իսլամութեան վրայ: Կը գործածուի բառ մը. մեծ փոխարինումը: Այս վերջին պարագային պէտք է նշել նաեւ, որ իսլամութիւնը ինք եւս կը յատկանշուի պատշաճեցման մերժումով՝ սրելով կացութիւնը: Ժողովրդագրական, կրօնական, ինքնութեան եւ տնտեսական հարցերը գումարուելով՝ ծնունդ կու տան վախի եւ այլամերժութեան, զորս կը շահագործեն քաղաքական ժողովրդայնացման նպատակով: Կը ստեղծուի յաճախ իրականութենէ հեռացող եւ իշխանատեսչական նպատակներով չարաշահուող ենթահող:

Օրինակ, այս ինքնութեան պաշտպանութեան երեւոյթը կը ներշնչէ Իսրայէլի քաղաքականութիւնը, որ կը դրսեւորուի զանազան ձեւերով, որուն վերջին արտայայտութիւնը եղաւ այն յայտարարութիւնը, որ Իսրայէլ միայն հրեաներուն հայրենիքն է: Բնակչութեան աճի պատճառով երկիրներու պատմական-աւանդական դիմագիծի փոփոխութիւնը վախ կը պատճառէ, եւ այդ վախը կը դառնայ քաղաքական շահագործման միջոց, Եւրոպա եւ Ամերիկա. Պաշտպանութիւն Արեւմտեան Եւրոպայի, պաշտպանութիւն Միացեալ Նահանգներու՝ լաթիւններու յարաճուն համրանքին դէմ: Նոյնատեսակ վախ՝ Իսրայէլի, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի պարագային:

Հաղորդակցական լայնատարած եւ միաժամանակ ըստ կամս շահագործուող հաղորդամիջոցները անարգել կը սրեն կացութիւնները, որոնք պատեհապաշտներու կողմէ կ'օգտագործուին քաղաքական նպատակներով: Այսինքն յուզումներով կ'առաջնորդուի քաղաքական Էութիւնը՝ վտանգելով իսկական ժողովրդավարութիւնը եւ արգելք հանդիսանալով ներկայացող ինդիւիւներու իմաստուն լուծման:

Ֆրետերիք Նիցչէ 1878-ին արդէն գրած էր, որ «Այս իրարանցումը այնքան կ'աճի, որ՝ բարձր մշակոյթը բնաւ ժամանակ չունի իր պտուղները հասունցնելու ... Որեւէ ժամանակ, գործող մարդիկ, այսինքն՝ իրար անցնողները, ասկէ աւելի չեն գնահատած»:

Արագութեան հեւքով կ'ապրինք: Շտապելը կենսատճն է ժամանակակիցներուս, եւ երբ մտածելու ժամանակ չենք տրամադրեր, կ'առաջնորդուինք յուզումներով, կարճ տարազներով, զգացումներով եւ նոյն գիծին վրայ՝ կիրքով: Այդպէս են քաղաքական գործիչները: Հետեւեցէք մեծերու տուիտներուն (tweet), որոնք քաղաքական հասունութենէ հեռու են: Առածը կ'ըսէ, որ գիշերը խորհուրդ կը բերէ: Այդ խորհուրդ բերող գիշերը մեր ժամանակացոյցին մէջ չէ: Յուզումը ըլլալով հակառակը կշռադատման՝ կրնայ վտանգել ժողովրդավարութիւնը, որ հասարակաց մտածուած կամք է, ընդդէմ՝ մասնակի շահախնդրութիւններու: Ամբոխավարներ յուզումները կ'օգտագործեն բնազդական վերաբերումներ հրահրելու համար, ինչ որ կ'ընէ ժողովրդայնացումը, մտահոգութիւնները կը վերածէ վախի: Քաղաքական դաշտի մէջ այս ընթացքը ծնունդ կու տայ կիրքերու, ամբոխավարութեան, ինքնակալական ձգտումներու, Օրէնքի Պետութեան յարաբերաբար՝ խոտորումի:

Ամբոխավարութեան եւ ժողովրդայնացման յառաջացուցած յուզական վիճակը քաղաքացին կը գրկէ իր ժողովրդական իրաւունքէն այն պատճառով, որ ան կը հագնի ուրիշի միտքերը, կը դադրի ինքնուրոյն մտածելէ: Առանց կացութիւններու իմաստուն

ճանաչման, որ վիճարկումի եւ համապատասխան եզրայանգումի նախապայմանն է, հասարակաց շահերու ըմբռնումով որոշում չի կայացուիր: Հարկ է նաեւ ընդունիլ, որ քաղաքականութիւնը ամբողջովին զերծ չի կրնար ըլլալ զգացականութենէ, յուզումէ: Բայց քաղաքական իսկական առաջնորդը պիտի գիտնայ զգացականութիւններու փոփոխութիւններէն վեր գտնուիլ: Քաղաքական առաջնորդը նկատի կ'ունենայ հանրային կարծիքի գնահատման հարցախոյզերու արդիւնքները, այս՝ տուեալ պահու մը յուզական մթնոլորտը, որ մնայուն չէ, փոփոխական է, արեւածաղիկի նման կը փոխուի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ:

Միամիտ չըլլանք եւ չանտեսենք զգացումի դերը կողմնորոշումներու պարագային: Հեկէլ կը մտածէր, որ՝ «Ոչ մէկ բան կարելի եղած է կառուցել առանց կիրքի», բայց կը յիշեցնէր նաեւ, որ չափազանցուող կիրքը կը յառաջացնէ քաղաքական անկայունութիւն: Չափի հարց է: Հետեւաբար քաղաքական ղեկավարը պիտի գիտնայ գերանցել իր նախնական յուզումները՝ առաջնորդուելու համար պետական մտածողութեամբ, որ անհրաժեշտ է քաղաքական կայունութեան:

Միամիտ չըլլանք նաեւ խորհելու համար, որ ժողովրդավարութիւնը կրնայ կենսագործուիլ՝ առանց հաւաքական խանդավառութեան: Մարդիկ այո կամ ոչ ըսելու կոչուած մեքենայ չեն: Այո-ի եւ Ոչ-ի միջեւ կան երանգներ, հանգրուաններ:

Աւելի պարզ. մի՞թէ անհրաժեշտ չէ ժողովրդավարութեան ներշնչել ընկերային յուզում, այլասիրութիւն եւ պատշաճ միասին ապրելու ազնիւ ցանկութիւն, որոնց համար անհրաժեշտ է ընդհանրապէս մշակոյթ եւ քաղաքական մշակոյթ:

Ժողովրդայնացումը անորոշ սահմաններու մէջ կը թեւածէ, յաճախ կը շփոթուի ծայրայեղ աջի հետ կամ ծայրայեղ ձախի հետ՝ իր արծարծած հարցերու անմիջականութեամբ եւ անոնց առթած յուզումով:

Պատմութեան մէջ շատ յատկանշական պզտիկ զօրավար Նափուլէոն Պոնափարթին ճառը իր պզտիկ բանակի տեսաբան չեղող զինուորներուն, Իտալիա մուտքի նախօրեակին, երբ կ'ըսէ, թէ դուք այս չունիք, այն չունիք, թշնամին ունի... Յաղթեցէ՛ք եւ կ'ունենաք: Պատգամը հասկնալի ըլլալու համար վերլուծման չի կարօտիր:

Ժողովրդայնացումը իշխանութեան, անոր պաշտպաններուն եւ հետեւորդներուն կողմէ քննադատելի է, քանի որ հիմնովին տարբեր է ընդունուած ժողովրդականութենէ, որ չի շփոթուիր ժողովրդայնացման հետ: Ան ո՛չ լաւ է, ո՛չ վատ: Կրնայ զօրաշարժ յառաջացնել, ժողովուրդին կամ ամբոխին ներկայացնելով անոր հիմնական կարիքներու եւ ակնկալութիւններու պատկերը, անոնց բարուք լուծման խոչնդոտները՝ յաճախ ուստում կատարելով կարելիի եւ գործնականի ցանկապատին վրայէն, այսինքն կ'անտեսէ ողջախոհութեան չափանիշը, որ ծնունդ կրնայ տալ մեծ յոյսերէ ետք մեծ յուսախաբութիւններու:

Ժողովրդայնացումը հին եւ միշտ վերանորոգուող երազ է. ժողովրդական օրինականութիւնը՝ ընդդէմ ընտրանիի ժողովրդականութեան: Այսինքն, օրինականութիւնը գտնուելով հանդերձ մեծամասնութիւն-ժողովուրդին մէջ, ընտրանի-ղեկավարութիւնը իր դիրքին հասած կ'ըլլայ ընտրութեան արդիւնք ժողովրդականութեամբ: Պատմութիւնը մեծ դպրոց է այս երեւոյթը հասկնալու համար, սկսելով Հռոմի Կրաքներու ապստամբութենէն,

մինչեւ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը, Փարիզի Կոմունան, բոլորին մեծագոյնը՝ Խորհրդային Միութիւնը՝ մեծ յոյսերու մեծ գերեզմանը:

Ժողովրդայնացումը վախ կը պատճառէ նաեւ պատմական փորձէ քաղուած դատով: Զանի որ ժողովուրդը ինքզինք չի կրնար կառավարել, ամբոյս է, ընտանիք չէ, գիւղ չէ, պետք ունի ընտրանիի՝ անկախաբար անոր որակէն: Ժողովրդավարութեան հիմնադիր մեծերը ընդհանրապէս հակաժողովրդավարական էին, կամայ-ակամայ ընտրանին կը հակադրուէր եւ կը հակադրուի ժողովուրդին, հակառակ անոր որ իր գոյութիւնը կը բացատրուի եւ կ'երաշխաւորուի անով:

Ժողովրդայնացման հետեւողները եւ առաջնորդները կոչ կ'ընեն ամբոխավարութեան, նա՛եւ այսօր, չափազանցելով վտանգները, սպառնալիքները, ինչ որ կրնայ չարաշահել հետեւորդներու վստահութիւնը: Ժողովրդայնացման ճախողութեան հիմնական պատճառը, արեւուն տակ տեղ գտնելու համար, ամբոխավարութեան փորձութիւնն է: Այդ փորձութեան դէմ դնելու ուղին ընտրանիի յառաջացումն է, որ պատմական տեւողութիւն եւ յաջողութիւն ունենալու համար ինքնիրեն պիտի խնայէ դիրքի վրայ յաւերժանալու ախտը, ինչ որ ծնունդ կու տայ մեսիանական եւ անփոխարինելիութեան առասպելին, որ է եւ կը մնայ ընտրանիի փորձութիւնը:

Եթէ ժողովուրդը լաւ է եւ իր ներկայացուցիչները՝ վատ, կը հետեւի այն, որ ժողովրդային կամքը կը նոյնանայ ողջախոհութեան, արդարութեան եւ բարոյականութեան հետ, եւ կը գերադասուի ամէն կարգի մարդոց կողմէ հնարուած ղեկավարման կառոյցի, որուն վերացումը կը դիտուի որպէս աղէտ՝ կառավարողներուն կողմէ: Կառավարողները լաւ են այնքանով, որ անոնք ուղղակիօրէն կապուած են ժողովուրդին՝ ընտրանիի գլխուն վրայէն անցնելով, առանց միջնորդներու, մտաւորականներու, արհեստագէտներու միջնորդութեան: Բայց ինչ որ ալ պատահի, ամէնէն ազնիւ միտումներով սկսած շարժումը ծնունդ կու տայ ընտրանիի մը, որ լաւ կ'ըլլայ, եթէ չանգիտանայ իր ծննդոցի արժէքները: Այլ խօսքով, մասնագէտ-ընտրանին օժանդակը պիտի ըլլայ ժողովուրդին, տեւական osmose-ը պիտի պահուի ժողովուրդին եւ ղեկավարին միջեւ, իտեալ մը: Մասնագէտները, technocrates, կառավարման օժանդակներն են, պետք է ըլլան, բայց ոչ որոշում կայացնողները:

Բայց լաւագոյն պարագային անգամ, լաւատեսութեան եւ համագործակցութեան պարագային անգամ, կայ ժողովուրդին դէմ իրաւասութիւններ ունեցող փոքրամասնութիւն ընտրանին. Դիւանակալները, դրամատուներու տերերը, արհեստավարժ քաղաքագէտները, մեծ դպրոցներէ շրջանաւարտները, որոնք յաճախ կը մոռնան ժողովուրդի շահերը եւ կ'առաջնորդուին իրենց անմիջական շահերով, իրենց դիրքէն բխած իրաւ կամ կարծեցեալ իրաւասութիւններով:

Ժողովրդայնացումը ինքնկառավարման ճանապարհն է, որ դրական արդիւնքի հասնելու եւ իր նպատակները իրականացնելու համար տեւաբար ինքզինք հարցականի պիտի ենթարկէ՝ բարոյական սկզբունքներու լոյսին տակ, առանց անտեսելու օրէնքները եւ իրաւունքները, ըլլա՛յ անհատներու, ըլլա՛յ բարոյական անհատներու իրաւականութիւնը վերահսկող կառոյցները: Անտեսումները կ'առաջնորդեն մենատիրութեան, եւ կը վերսկսի ժողովրդայնացումը, ճամբու ընթացքին ժողովուրդը կը վճարէ գինը:

Երբ ժողովրդայնացումը կ'ունենայ գաղափարախօսութիւն մը, ղեկավարներ, կը դադրի այդ ըլլալէ, կը դառնայ քոս, կը դառնայ համակարգ, կը ծնի ընտրանին, նոմանքլաթուրա, որ

հետզհետե կը ձուլուի այն պատկերին մէջ որուն դէմ ոտքի ելած էր: Երբ առաջնորդները կը դառնան ընտրանի, կ'իյնանք ինքզինք կրկնող պատմութեան հոսանքին մէջ. Նիցչէի յաւերժական վերադարձը:

Ժողովուրդ հասկացողութիւնը կ'ենթադրէ մեծամասնութեան գաղափարը, առաւելագոյն համրանքը, որ օրինաւորութիւն կու տայ, ժողովրդավարական սկզբունք: Բայց ան կ'ունենայ իր ներքին բաժանումները. զանգուած եւ զանազանութիւն, դասակարգային տարբերութիւններ, մշակութային եւ այլ տարբերութիւններ, որոնք օր մը կը հակադրուին իրարու: Բայց ժողովուրդ եզրը ընդհանրացնող է, գաղափարաբանական ցանկութիւն է զայն տեսնել որպէս մէկութիւն:

Ժողովրդայնացումը պէտք է ըլլայ մեկնակետ եւ ոչ՝ վախճան, ծնունդ տալով օրէնքներով ղեկավարման համակարգի, այլապէս ընկերութիւնը կը մնայ մնայուն անկայունութեան մէջ:

Մնայուն յեղափոխութիւնը ապրելու համար միշտ նոր ցնցումներու կարիք ունի, ան ո՛չ կառավարում է, ո՛չ ալ ղեկավարում, անցումային ժամանակ է, ընկերութեան բարօրութեան երաշխիք չէ:

Չայ կեանքը հասունացման կը հասնի, եթէ իրարանցումները գերանցելով՝ մտածէ ոչ միայն այսօրուան մասին, այլ մանաւանդ՝ վաղուան, գալիք սերունդներու եւ անոնց պահպանման եւ տեւականացման Էական ենթահող հայրենիքի եւ ժողովուրդի մասին:

Չրավառութիւնները երբ դադրին, մտածել ղեկավարելու, ազգային հիմնական նպատակներու իրականացման եւ բարօրութեան մասին:

21 օգոստոս 2018, Երեւան

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՋ ՄԸ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

ԱՅԳԱԲԱՑ Է

Այգաբաց է երկնակապո՛րյտ
Լոյսի տօն է վարդափրփո՛ր Լր
Լոյսն տեսնելու երջանկութի՛ն...

Ծառ ու ծաղիկ բացուին լոյսին
Տերեւները երգեն մեղմիւ
Լոյսն շնչելու երջանկութի՛ն...

Թռչունները կը դայլայլեն
Ուրախ ճախրեն երկնքին մէջ
Լոյսն երգելու երջանկութի՛ն...

Սիրտս բացուի լոյսին զուա՛րթ
Յոգիս կ'ըմպէ լոյսն անսահման
Լոյսն ապրելու երջանկութի՛ն:

ԵՐԱՆ

.....

Ազատութի՛ն,

Նուաճեցի քեզ շո՛ւնչ առ շո՛ւնչ

ու հե՛ւք առ հե՛ւք

Ստեղծեցի քեզ հոգւոյս մէջ՝

լոյսի՛ հիւլէ..

Լոյսովդ լոկ եւ յոյսովդ

ես ապրեցայ...

Վեհ երագդ, վառ տեսիլքդ

շողացին վա՛ռ

Եւ դիմացայ չար հողմերուն

լուսահալած...

Մաքառեցայ, պայքարեցայ

քեզի համար...

Չի առանց քեզ, գերութի՛ն Է

համատարած

Չի առանց քեզ, կաւս հողէ

հողին դառնայ...

Դուն ես միայն որ թռի՛չք կու տաս

երկնասլաց

Աստուածներո՛ւն զիս մօտեցնես

վսեմափայլ

Կաւս դարձնես լոյսի անօթ

Անմահական

Աստղերուն պէս դառնամ ես աստղ

Լուսաճառա՛գ:

ԵՐԱՆ

.....

ԻՐԻԿՆԱՆԱԼ

Իրիկնանա՛լ քաղցրահամբոյր

ու ծիրանի

Բոցավառի՛լ հրդեհներուն

հորիզոնի

Դեռ հաւատա՛լ ծիրանեգոյն

այն երագին

Որ ծագեցաւ զուարթալոյս

արշալոյսիս

Բողբոջեցաւ սերերուս հետ

գարնանային

Դարձաւ հրկեզ, դարձաւ կրակ

արեգնային

Ու դեռ կանչէ զիս հեռուէն

ոսկեկարմիր:

ԵՐԱՆ

.....

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Ամէն հայ դպրոց ազնիւ վրէժ է լոյս

Հայ հոգիի հե՛ւք, սուրբ մկրտութի՛ն

Ուր Հայկեան ոգին կը վերյառնէ բոլր

Կը սլանայ դարձեալ դէպ՝ Մասիսը սուրբ...

Յարկին տակ անոր՝ լուսեղէն տաճար

Մատղաշ տունկերը հայոց կաղնիին

Կը կենսաւորուին լոյսով Մեսրոպեան

Կ'ըմպեն դարաւոր լոյսը հրաշածին....

Մեծասքանչը սուրբ հնչիւն առ հնչիւն

Կ'օծէ քիմքն անոնց՝ հրեղէն բարբառ

Դարերու շունչը՝ անմահ եռլթիւն

Կը միախառնէ գալիքին կայտառ..

Նոր բողբոջներուն՝ հրավառ արեւներ

Կաթ-կաթ կը ծորեն շողք ու ճաճանչներ

Չանոնք կ'ընծայեն արեւորդիներ

Կերտելու վաղուան նոր արշալոյսներ..

ԵՐԱՆ

.....

ՊՈԷԶԻԱ

Քեզ շո՛ւնչ առ շո՛ւնչ եւ հե՛ւք առ հե՛ւք

Յիւսեցի բորբ սրտիս կրակէն

Բառերդ լոյս ծնունդ առին

Անոր հրէ քուրային մէջ...

Կրակուած սիրտս քե՛զ որոնեց

Որպէս բուժիչ սպեղանի

Որ իր ցաւին միախառնէր

Բաժակ մը լոյս երկնապարգեւ

Ցաւին մուխը ան փարատեր

Գեղեցկութեան հրայրքո՛վ լուսէ...

Ցաւս յանկարծ վստմացաւ

Աստուածներուդ շունչով հրեղէն

Շողեր հագաւ ճաճանչափայլ

Արեւացա՛ւ ան հրակեզ..

Երկունքէն ետք տառապագին

Ծնունդ առիր ծիրանավա՛ռ

Օրերուս մէջ դուն խառնեցիր

Վառ խնդութի՛ւն, անգին բերկրա՛նք...

Ի՞նչ բառերով քեզ օրհներգեմ

Հոգեծնո՛ւնդ ես լուսեղէն

Արեգակնե՛ր դուն կը վառես

Սրտիս փոքրիկ բաժակին մէջ:

ԵՐԱՆ

.....

Ո՞Վ ԻՄԱՆԱՅ

Պահեր կան երբ մուսաս վսեմ

Ինձ կը յուշէ տողեր լուսէ

Հովէն, ծովէն ան կը բերէ

Գրչիս ծայրին կը հասցնէ...

Պահեր կան երբ մուսաս անգին

Անակնկալ կը յայտնուի

Կը ներշնչէ, կը թելադրէ

Փոխարեւը ոչինչ կ'ուզէ..

Պահեր ալ կան, երբ սրտնեղած

Ի չիք դառնայ, կարծես չկայ

Կը թողու որ ես տանջուիմ

Չիկք որոնեմ կարօտագին...

Ո՞վ իմանայ խորհուրդն անբաւ

Բառ ու բանին արարչական

Որ թելերուս սլացք կու տայ

Դեպ' անհունը անեզրական:

ԵՐԱՆ

.....

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ....

Յոյսս կ'անկայծի, կը բոցավառի
Վերածնունդդ կը տեսնեմ լուսէ
Պիտ' դարձեալ ծնիս որպէս նոր փիւնիկ
Յոգնած աշխարհի փշրած երազէն ....

Արիւնդ հնամեայ, որպէս նոր աւիշ
Պիտ' խուժէ դարձեալ հին կոճղդ ի վեր
Պիտ' վերազարթնուս մանկան մը նման
Ոգիով պայծառ, սիրտով սիրավառ...

Հնօրեայ փառքիդ նոր փայլ պիտի տաս
Պիտ' խայտաս արեամբ նորոգ, կենսունակ
Քեզ վաղուց մեռած կարծողներն դժնէ
Մնան ապշահար գարնանդ ի տես...

Չէ՛, դուն մշտեռանդ պատանի մնաս
Իտեալներով վեհ ու երկնասլաց
Երազներով լոյս, որոնց յար նման
Պիտի կերտես դուն մի նոր Հայաստան...

.....

ԿԱՐՕՏԻ ԿԱՆՉՈՎ

Հոգիս յաճախ թռիչք կ'առնէ
Դեպ' Կիլիկիոյ սարերը սեզ
Որուն մովը մշուշապատ
Աչքերուս դէմ լուռ կը ծփայ...

Կարօտի կանչ մ'ունին կարծես
Այդ լեռներուն մէջ ծուարած
Վանքերը բիւր, ամրոց ու բերդ
Աւերակուած, կարօտավաճ..
Դեռ սպասում մ'անոնք ունին
Տերերուն հին ու հարազատ
Անոնց շունչին, անոնց հեւքին
Խօսք ու գրոյցին արմենական..
Յոգիս ճախրէ սուրբ հայրենեաց
Վայրերը այն դեռ քաղցրայր՝
Ուր պապերուս ածիւնը կայ
Ձուլուած հողին սրբազնաշունչ..
Յայեացքիս դեմ յառնեն անոնք
Բիւր ասպետներն հայ Կիլիկիոյ
Որոնք եղան խիզախ, ազնիւ
Ստեղծագործ ու քաջարի ...
Այնտեղ յածեն դեռ ոգիներն
Անոնց լուսէ ու սիրաջերմ
Ու կը ցոլան մաքրամաքուր
Յո՛րք մը վճիտ՝ սրտիս պանդուխտ:
ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Թող միտքերդ ճախրեն
անհունին մեջ՝ ազատ ու անարգել...Մի՛ սանձեր անոնց թռիչքը՝ դարե-դար դիզուած
Նախապաշարումներով, կարծրատիպերով, կամ՝ մտքի ծուլութեամբ թե՛
ստրկամտութեամբ.....Ազատ միտքը մեծագոյն հարստութիւն է, որով օժտուած է ամէն
մարդ՝ անկախ իր զանազան-զարմանազան պատկանելիութիւններէն...: Բայց շահ-շահտեր
ինքնակամ զայն կը զիջին ուրիշէն կուրօրէն որդեգրուած միտքերու....քանզի կը
Նախընտրեն ստրուկ ապրիլ, քան՝ ստանձնել ազատ մտքի կամ ազատ մտածելու
պատասխանատուութիւնը...

.....

Իրաւ դաստիարակութիւնը ճշմարիտ յարգանք կը տածէ մարդ Էակին, անոր ազատութեան,
անոր արժանապատուութեան...Ներկայ դաստիարակութիւնը անհատը կը պատրաստէ
սպառողական ընկերութեան համակարգին, ուր «ազատ շուկայ» կոչուածը մեծագոյն
բռնակալն է մարդ Էակին ազատութեան, զայն վերածելով ստրուկի, միաժամանակ
ազատութեան պատրանքը տալով անոր...

.....

Մեր ժամանակներուն եւ ոչ միայն, շատեր կեանքին կը Նային գերազանցօրէն շահի
դիտանկիւնէն...այսինքն, շահաբերութիւնն է որ կ'արժեւորէ տուեալ երեւոյթը թէ մարդկային
յարաբերութիւնը...շահաբերութեան Նպատակին կը զոհեն բարեկամական թէ այլ
հաւատարմութիւն, բարոյական արժէք ու սրբութիւն...հայրենասիրութիւն եւ այլ
սկզբունքներ...: Բայց Նման վարքագիծը՝ շահամոլութիւնը չէ՛ արդեօք մարդկային շատ մը
դժբախտութեանց, պատերազմներու թէ այլ հակամարտութեանց ու չարեաց բուն
աղբիւրը...

.....

Ներքին ազատութիւն...Կա՛յ անելի մեծ հարստութիւն քան ներքին ազատութիւնը: Սա այն
իրաւ ազատութիւնն է, որ մարդ-անհատը կը դարձնէ իսկապէս անկախ շրջապատի
աղմուկ-աղաղակէն, թիւր արժէքներու քարոզչութեան ազդեցութենէն, կեղծիքէն ու

սուտեն....Այն ազատութիւնն է, որով օժտուած մարդը ունկնդիր կ'ըլլայ գերազանցօրէն իր ներքին ձայնին, իր իմաստութեան եւ խղճի հրահանգին, իր յայտնատեսական, ներզգայական ըմբռնումին....Այն ազատութիւնն է, որ կը ներդաշնակէ մարդը իր ներաշխարհէն բխող պահանջներուն հետ, եւ ոչ՝ դուրսէն եկած խաբեպատիր թելադրանքներուն....Ներքին այս ազատութեամբ միայն կարելի կ'ըլլայ ապրիլ սեփական կեանքը, հաւատարիմ ինքն իրեն, իր արժանաւորութեան...: Նոյնը կարելի է ըսել ազգային հաւաքականութեան համար, ընդհանրացնելով այս միտքը:

.....

Նոր գաղափարներ, նոր միտքեր յղանալու համար, ազատագրուած պիտի ըլլաս թապուներէ, ուրիշին կամ հասարակութեան, հատուածի մը թէ ղեկավարութեան հաճոյ թուալու ստրկամտութենէն, հինի բռնակալութենէն, քարացած կարծրատիպերէն, որոնք կը կաշկանդեն ազատ միտքը եւ պատնէշներ կը ստեղծեն անոր թռիչքը արգելակող...

.....

Շատ քիչեր հասու կը դառնան ճշմարտութեան: Քիչեր կը բարձրաձայնեն զայն: Տակաւին քիչեր կրնան ընդունիլ զայն: Կարծեք ամէն մարդ փախուստ կու տայ ճշմարտութենէն, այնպէս ինչպէս՝ արեւուն ճառագայթներէն, որոնք աչքերդ կ'այրեն, բայց երեւան կը հանեն միաժամանակ ամէն աղտ ու բիծ, ժանգ ու փոշի, որոնք դիզուած կը մսան սեփական մարմնիդ վրայ....Շեշտակի կարենալ նայիլ ճշմարտութեան աչքերուն, ազատագրուիլ կը նշանակէ....., մինչդեռ ինքնախաբեութիւնը ստրկանալ է սոսկ...

.....

Պիզնետային կամ գրպանային մտածողութեամբ երկիր կառավարել կը նշանակէ երկիրը ծառայեցնել սեփական շահերու ապահովման, երկիրը միջոց դարձնել եւ ոչ՝ նպատակ, հայրենիքը պարպել անոր ոգեղէն բովանդակութենէն եւ զայն դարձնել լոկ բնակութեան վայր...արժեքներու համակարգը վերածել սպառողական հասարակութեան թելադրած շուկայական չարժեքներու տիրապետութեան կամ բռնատիրութեան..., ինչ որ երկրին ու հայրենիքին փլուզման կ'առաջնորդէ, եթէ յանկարծօրէն չարթննան հասարակութեան դեռ առողջ մնացած տարրերը եւ անկիւնադարձային քայլեր չառնեն ի փրկութիւն հայրենիքին...

.....

Սերունդ դաստիարակելու համար, մեզի անհրաժեշտ են մտատիպարներ, որոնք օրինակ ծառայեն....Ներկայիս աշխարհին մէջ, հերոս-տիպարները գերազանցօրէն անոնք են, որոնք տերն են նիւթական մեծ հարստութեան, դիրքի, փառքի....եւ ոչ՝ նոր գաղափարներու կամ հոգեմտաւոր արժեքներու, որոնք կարենան ներշնչման աղբիւր դառնալ, ոգեշնչել նոր սերունդը....Ահա թէ ինչու հազուագիւտ են գաղափարակիր եւ գաղափարապաշտ անձինք՝ նոր սերունդին մէջ եւ ընդհանրապէս ալ...

.....

Ստիպելը անբարոյականութիւն է, քանզի կը զրկէ դիմացինը ընտրելու իրաւունքէն, կամ իր ազատ կամքի դրսեւորումէն....Կարելի է մարդը լուսաբանել, խրատել, յորդորել...բայց երբեք ստիպել...: Դաստիարակութեան մէջ ալ, ստիպելը կու տայ իր հակադիր

արդիւնքը....Դաստիարակութիւնը պէտք է միտի ճիշդ ապրելու արուեստը ներշնչելուն....Ես սա՛ մասնաւորապէս դաստիարակին սեփական օրինակով...

.....

Մտքի, սրտի, հոգիի ընկերներն են որ կը դառնան իրա՛ւ բարեկամներ, բառիս ամբողջական առումով...Ընկերներ՝ որոնք զիրար կը հասկնան կէս-խօսքով, չըսուած խօսքով, կը զգան զիրար, նոյն գաղափարով եւ նոյն տեսլականով կ'առաջնորդուին, նոյն արժէքներու կրողն են...Նման ընկերներու առկայութիւնը՝ օդի, ջուրի, հացի նման կենսական է մեզմէ իւրաքանչիւրի կեանքին մէջ...

.....

Մարդ եակը անհատ է, եթէ ունի կեցուածք, վերաբերմունք ա՛յս կամ ա՛յն երեւոյթին, խնդրին, իրադարձութեան նկատմամբ....Չեզոք ըլլալ կը նշանակէ կարծիք, կողմնորոշում կամ կեցուածք չունենալ, այսինքն անհատագուրկ ըլլալ, եթէ այդպիսի բառ կամ եզրոյթ գոյութիւն ունի....Չարը մշտապէս եւ հետեւողականօրէն խարազանելով, վստահաբար բան մը կը փոխուի, հետզհետէ իր ոյժը կը կորսնցնէ ան...Նոյնը կարելի է ըսել բարիին համար, որ տակաւ կը շատնայ, կ'ընդարձակի, կը տարածուի, եթէ պաշտպանենք, պանծացնենք զայն շարունակաբար, հետեւողականօրէն...: Ծիշդ կեցուածքն ու վերաբերմունքը շատ բան կը փոխեն ազգային-մարդկային ընկերութեան մէջ....մինչդեռ չեզոք ըլլալը «ոչ ոք» ըլլալ կը նշանակէ եւ կ'իմաստագրկէ քու գոյութիւնդ աշխարհիս վրայ....

.....

Ազգային Պետականութիւնը, ըստ եութեան եւ խորքին մէջ, կեանքի կը կոչուի պաշտպանելու, պահպանելու եւ զարգացնելու ժողովուրդի մը ինքնութիւնը, որ արտացոլուած է իր լեզուին, բառ ու բանին, երգ ու պարին ....մէկ խօսքով՝ մշակոյթին մէջ, որ կ'ընդգրկէ նաեւ տուեալ ժողովուրդին բարոյական ըմբռնումները, ակունքութիւնները, ուրոյն ապրելակերպը, որ ներդաշնակ է իր հայրենիքին հետ....Այլապէս, պետութիւնը պիտի դառնար լոկ վարչական միաւոր, ազգն ու ժողովուրդը՝ սպառողական հասարակութիւն, իսկ հայրենիքը պիտի դառնար աշխարհագրական տարածք, բնակութեան վայր....Մշակոյթն է հիմքերու հիմքը ազգային պետականութեան:

.....

Երբ երկրի ղեկավարը սիրոյ ոյժը ունի, յայնժամ ան կրնայ յաղթահարել ամէն խոչընդոտ, ամէն դժուարութիւն եւ երկիրը տանիլ բարձունքէ բարձունք...Համապարփակ սերը կու տայ իմաստութիւն, նուիրում, ազնւութիւն, մաքառելու ոյժ եւ անկարելին կարելի դարձնող կախարդական փայտիկ...այսինքն՝ հնարամտութիւն:

.....

Ամէն ինչ տեսնել իր չափի մէջ, փորձել տիեզերական համընդհանրութեան մէջ արժեւորել ամէն ինչ, անանձնական հայեացքով գնահատել իրերն ու երեւոյթները....հազուադէպ առաքինութիւններ են, որոնք անհատն ու ազգը կը բարձրացնեն, զանոնք կ'ազատագրեն նեղ-անձնական, քլանային, հատուածական մտածողութենէ....զարգացման անսահման եւ անպարագիծ տարածքներ բանալով անոնց առջեւ՝ անպատնէշ եւ անարգել....Իսկ մենք

որքան կղզիացած ենք մեր եսամոլ ու հատուածական մանրուքներու մէջ, իրերամերժ, երբեմն ոխի ու քինախնդրութեան կիրքերու եւ նկրտումներու մէջ...որ մոռցած ենք մեր հայեացքը բարձրացնել երկնքի անհունութեան, տիեզերական անպարագիծ անսահմանութեան...եւ մեր իրաւ տեղը գնահատել այդ համընդգրկուն ամբողջին մէջ....

.....

Ճշմարտութեան շեշտակի նայիլը քաջութիւն է...

Ճշմարտութիւնը բարձրաձայնելը բարոյականութիւն է...

Ճշմարտութիւնը ընդունիլը մեծութիւն է...

Ճշմարտութիւնը տեսնելը իմաստութիւն է:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ ԿԱՄ ՔԱՌԱՏՈՂԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

Կայծակնահար ծառս տոկաց
Ահեղ հողմին, բուք բորանին
Պնդացաւ դեռ ու հաստարմատ
Կանգնեցաւ խրոխտ ու երկնածիգ...

.....

Ճամբադ քալ՛ վստահ, շիտակ
Թէ առանձին ալ դուն մնաս
Լաւ է խղճիդ հետ հաշտ ըլլաս
Քան ուրիշին հաճոյանաս...

.....

Իրաւ ընկերն միշտ ալ մնաց
Լաւիդ, վատիդ ընկեր եղաւ
Սուտ ընկերը լքեց գնաց
Խրախճանքին լոկ յայտնուեցաւ...

.....

Չքնաղ վարդը ստուերին մէջ

Կարօտ մնաց արեւ'լոյսին

Խոտը խոնարհ դաշտերուն մէջ

Ըմպեց ինդուն զայն հեշտագին...

.....

Յոյս ու լոյս է խօսքը բարի

Ներշնչարան ազնիւ գործի

Չար խօսքը բայց միշտ թոյն ունի

Ետ կը դառնայ զայն ըսողին...

.....

Խաժամուժին մշուշապատ

Նշոյլ մը լոյս թէ կարենամ

Ճառագայթել սիրտէս բխած

Յայնժամ կ'ըլլամ երջանիկ մարդ...

.....

Թէ հատուցում ու վարձք չուզես

Կ'երջանկանաս ճմարտօրէն

Իր շողերուն համար պայծառ

Վարձք կը սպասէ՞ արեւն անմահ...

.....

Որքան դաւեր սիրտս տեսաւ

Որքան սեւ մաղձ ու նենգ նախանձ

Չչարացաւ սակայն բնաւ

Գթաց, ներեց բոլորին ալ...

.....

Առանց ներքին այրող կրակի

Չկայ լոյսը վառ ճրագի

Ներքին հուրդ պիտ'հուրհրատի

Որ ճառագէ լոյսը սրտիդ...

.....

Արարումը սիրոյ պահ է

Ցնծագին պահ է լուսահել

Երբ դուն քեզմէ կ'ազատագրուիս

Եւ կը գտնես քու խոր հոգիդ....

.....

Յոգին ինչպէ՞ս պիտ' բացատրես

Տիեզերքն անհուն իր խորութեան

Թէ բացատրես՝ գեղչես անկէ

Խորհուրդն խորին արարչական....

.....

Յոգին մարդուն զիս միշտ շարժեց

Յոգին մարդուն ես սիրեցի

Յոգիին մէջ տեսայ ամենս

Չոր փնտռեցի տառապագին...

.....

Սերը տիեզերք է աստուածամատոյց

Թէ սերը չըլլար՝ մարդը առանձինս

Շնչահեղձ կ'ըլլար ինքն իր մէջ հոգւոյն

Սիրով՝ կամարուհի համակ տիեզերքին....

.....

Սրտիս ճրագը ինչպէ՞ս լոյս տար

Վառ արեւին մէջ ցերեկուան

Խոր մթան մէջ լոկ գիշերուան

Ան լոյս տուաւ արեգնափայլ...

.....

Թէ ժամդ ինչէ ու դուն կանչուիս

Ճակատագիր է, պիտի յանձնուիս

Պատռուակներ կան, դուն կրնաս գտնել

Բայց միեւնոյն է, ճակատիդ գիրն է...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ